

Toplumsal Cinsiyet Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Sosyal Politika Uygulamaları: Samsun İli Örneği

Studies On Gender And Social Policy Practices: The Case Of Samsun Province

Mustafa YILMAZ^a

Özet

Toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadınların, ekonomik ve sosyal hayatta birçok eşitsiz durumla karşılaşmaları oldukça derin ve çok boyutlu bir sorun oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve kadın emeği, tarih boyunca insan topluluklarının sosyo-ekonomik yapılarına derinlemesine etki etmiş konulardır. Kadınların üretim süreçlerindeki rolleri, tarihsel dönemler ve coğrafi bölgeler arasında büyük farklılıklar göstermiştir. Günümüzde ise, kadın emeğinin tanınması ve değerinin belirlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Özellikle kadınların ekonomik özgürlüklerini elde etmeleri noktasında işgücü piyasasına girmeleri ve emeklerini görünür kılmaları ataerkil toplum yapılarında geri plana atılmaktadır. Görünmez emek olarak nitelendirilen ev içi işler, bakım hizmetleri ve gönüllü faaliyetler, kadının ekonomik katkısının yeterince tanınmamasına yol açmaktadır. Kadınların iş yerlerindeki varlıkları ise, ayrımcılık, psikolojik şiddet, taciz, liderlik konumuna yükselmeleri önündeki engeller ve ücret eşitsizliği gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Buna karşın, son yıllarda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratma çabaları, kadın emeğinin değerinin daha geniş çapta kabul görmesine olanak tanımıştır. Çeşitli sivil toplum örgütleri, kadın hareketleri ve politikalar, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kadın emeğinin görünürlüğüne artırmak ve ekonomik değerini tanıtmak büyük önem taşımaktadır. Kadın emeğinin hem evde hem de iş yerinde adil ve eşitlikçi bir şekilde ele alınması sosyal politika açısından değerlendirilmesi gereken kritik bir mesele olarak görülmektedir. Bu çalışmada, ilk olarak emek kavramı üzerinden kadın emeği tartışılarak, Samsun ili demografik yapısı içinde kadın emeğinin durumu ele alınacaktır. Ardından, Samsun ili özelinde toplumsal cinsiyet eşitliği meselesine yönelik yapılan önemli çalışmalar ve sosyal politika uygulamaları ile bu konudaki bazı eksiklikler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Kavramı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Emek, Kadın Emeği, Sosyal Politika.

Başvuru: 31.01.2025

Kabul: 24.04.2025

Abstract

The fact that women face many unequal situations in economic and social life in terms of gender roles constitutes a very deep and multidimensional problem. Gender and women's labour are issues that have had a profound impact on the socio-economic structures of human societies throughout history. Women's roles in production processes have varied greatly across historical periods and geographical regions. Today, the recognition and valorisation of women's labour is at the centre of gender equality efforts. Especially in patriarchal social structures, women's entry into the labour market and making their labour visible in order to achieve their economic freedom are put on the back burner. Domestic work, care services and voluntary activities, which are described as invisible labour, cause women's economic contribution to be insufficiently recognised. Women's presence in the workplace, on the other hand, faces many problems such as discrimination, psychological violence, harassment, obstacles to leadership positions and wage inequality. In recent years, however, efforts to raise awareness on gender equality have led to a wider recognition of the value of women's labour. Various non-governmental organisations, women's movements and policies have been working to increase the visibility of women's labour and promote its economic value in terms of gender equality. The fair and equitable treatment of women's labour both at home and at work is seen as a critical issue that needs to be evaluated in terms of social policy. In this study, firstly, women's labour will be discussed through the concept of labour and the status of women's labour in the demographic structure of Samsun province will be discussed. Then, important studies and social policy practices on the issue of gender equality in Samsun province and some deficiencies in this regard will be analysed.

Key Words: Gender Concept, Gender Equality, Labour, Women Labour, Social Policy.

^a Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ylmzmstf0817@gmail.com, Orcid ID: 0009-0008-3212-6886

1.GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet özneleri açısından kadın emeği, tarihsel perspektif, toplumsal cinsiyet rolleri, ekonomik hayattaki görünürlüğü ve bu emeğin ücret eşitsizliği sorunları çerçevesinde incelendiğinde oldukça derin ve çok boyutlu bir konu olduğu görülmektedir. Kadın emeği tarih boyunca büyük oranda görünmez kılınmış ve toplumsal cinsiyet rolleriyle sınırlandırılmıştır. Tarım toplumlarından Sanayi Devrimi'ne kadar kadınlar üretim süreçlerinde aktif rol almasına rağmen, bu emek genelde ev içi işlerle sınırlı kalmış ve ekonomik değeri yeterince tanınmamıştır. Günümüzde hala kadınlar, aynı işi yapan erkek çalışanlara göre genellikle daha düşük ücret almakta ve bu durum yapısal bir ücret eşitsizliği sorununa işaret etmektedir. Kadın emeği, ev içinde ücretsiz aile işçiliği ve bakım işleriyle hala büyük ölçüde bağlı olup, bu da kadınların işgücü piyasasında tam olarak potansiyellerini gerçekleştirmelerine engel olan bir faktör olarak görülmektedir. Bu sorunların büyük ölçüde giderilmesi için kadın emeğine yönelik politikalar ve düzenlemeler geliştirilmiş olsa da, uygulamada çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır.

Kadın emeği meselesini derinlemesine anlamak, eşitlikçi ve adil bir toplum yapısına ulaşmak için kritik öneme sahiptir. Bununla birlikte, kadın emeğine dair farkındalığın artması, kadınların işgücü piyasasında daha aktif ve görünür olmalarının önemi oldukça fazladır. Kadın emeğinin çok geniş meslek gruplarında ve farklı sektörlerde daha fazla yer alması için eğitimde cinsiyet eşitliği politikalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Bir diğer önemli konu ise işgücü piyasasında esnek çalışma saatleri ve uzaktan çalışma imkanlarının yaygınlaştırılmasıdır. Bu tür uygulamalar, kadınların hem işgücü piyasasında aktif olarak yer almalarını hem de ev içi sorumluluklarını dengelemelerini kolaylaştırabilmektedir. Ancak bu politikaların her sektörde, her meslek grubu ve pozisyonda adil bir şekilde uygulanması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, kadın girişimciliğinin desteklenmesi de kadın emeğinin ekonomik değerinin görünmesine yardımcı olabilmektedir. Kadınların kendi işlerini kurmalarına yönelik teşvikler, mikro krediler ve eğitim programları, kadınların ekonomik hayata daha bağımsız ve etkili bir şekilde katılmalarını sağlayabilmektedir. Bu sayede, kadınların toplumsal ve ekonomik hayatta daha güçlü bir konuma gelmeleri mümkün olabilmektedir.

Bu çalışmada, ilk olarak toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden kadın emeği ve kadının sosyo-ekonomik durumu genel olarak tartışmaya açılmış olup, çalışmanın yürütüldüğü Samsun ili demografik yapısı toplumsal cinsiyet rolleri açısından değerlendirilmiştir. Ardından, Samsun ili özelinde toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine yapılan çalışmalar ve sosyal politika uygulamalarına odaklanılarak mesele mikro düzeyde incelenmiştir.

2.TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KAVRAMI ÜZERİNDEN KADIN EMEĞİNE BAKIŞ

Emek kavramı, ekonomik veya simgesel değeri olan ve keyfi olabilmesinin yanında, fiziksel ve zihinsel çaba da içeren belirli bir amacı olan insan faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır. Emek, oldukça geniş bir kavram olup, genel olarak ekonomik bir değer üretmek olarak görülmesine rağmen bireyler için bir kimlik duygusu oluşturma aracı olmasının yanında büyük ölçüde sembolik değeri de olabilmektedir. Emeğin , hane içinde veya dışında gerçekleşebileceği ve ücretli veya ücretsiz olabileceği ifade edilmektedir ve sadece modern, sanayileşmiş toplumlardaki bireylerin çalışmasını içeren ücretli işleri ve mesleki uğraşları değil, aynı zamanda ücretsiz bakımı, kendi hesabına çalışmayı, geçimlik tarımı, özel sektördeki geçici işleri ve ücretli işler ile kariyer beklentilerine yönelik standart kapitalist toplum kalıplarından farklı olarak diğer faaliyetleri de kapsadığı görülmektedir (Budd, 2016, s.15-17).

Emek kavramı, insanlığın varoluşundan itibaren kendini gösteren karmaşık ve çok yönlü bir kavram olup, zamanla farklı anlamlar kazanmış ve tarihsel süreç içerisinde farklı toplumlarda ve kültürlerde farklı şekillerde yorumlanmıştır. Avcı-toplayıcı toplumlarda emek, temel ihtiyaçları karşılamak için doğayla mücadeleyi ve hayatta kalmayı ifade ediyordu. Avlanmak, toplamak ve barınma ihtiyacı için gerekli olan tüm faaliyetler emeğin kapsamına giriyordu. Tarım toplumlarında, tarımsal üretim, emeğin daha organize ve karmaşık hale gelmesine yol açtı. Sulama, ekim, hasat ve hayvancılık gibi faaliyetler emek gücünün yoğunlaşmasını ve uzmanlaşmasını gerektirdi. Kölelik ve serflik sisteminin yaygınlaşmasıyla birlikte, Antik Yunan ve Roma gibi uygarlıklarda, emek sömürüsü yaygın hale geldi. Köleler ve serfler, toprak sahipleri ve aristokratlar için ücretsiz veya çok düşük ücretlerle çalışmaya zorlandı. Bu durum, emek ve özgürlük arasındaki eşitsizliği derinleştirdi. Feodal sistemle beraber, toprak mülkiyeti ve emek gücü feodal hiyerarşiye göre dağıtıldı. Köylüler, toprak ağalarına vergi ödemek ve onlar için çalışmak zorundaydı (Yüksel, 2014, s.260-266; Ören ve Yüksel, 2012, s.44-45).

Tarih boyunca yaşanan en önemli kırılma noktası olan Sanayi Devrimi, emeğin örgütlenmesinde ve değerlendirilmesinde köklü değişikliklere yol açtı. Buhar gücü ve makinelerin kullanımıyla üretim büyük ölçüde mekanize hale geldi. Ardından, fabrikalaşma ve işçi sınıfının ortaya çıkışıyla, fabrikalarda yoğunlaşan işçiler, uzun saatler boyunca zor ve tehlikeli koşullarda çalışmaya zorlandı. Bu durum, işçi sınıfının ortaya çıkmasına ve emek hakları mücadelelerinin başlamasına neden oldu. 20. yüzyıl itibarıyla ise, Karl Marx ve Friedrich Engels'in emek değer teorisi, emeğin sömürüsüne karşı mücadele eden sosyalist ve komünist hareketlerin temelini oluşturdu. Bu hareketler, adil bir toplum için emeğin kolektif mülkiyeti ve kontrolünü savundular. Ardından, sendikal hareketler ile birlikte sendikalar, işçilerin çalışma şartlarını iyileştirmek ve haklarını korumak için mücadele etmede önemli bir rol oynadılar. Yasal düzenlemeler ve toplu pazarlık yoluyla işçiler için minimum ücret, iş güvenliği ve çalışma süresi gibi hakların elde edildiği görülmektedir (Yüksel, 2014, s.266-268; Ören ve Yüksel, s.45-53)

Günümüzde ise küreselleşme ile birlikte, emek piyasası ulus aşırı hale gelmiş oldu ve farklı ülkelerden gelen işçilerin rekabetine yol açtı. Bu durum, bazı ülkelerde çalışma şartlarının kötüleşmesine ve emek sömürüsünün artmasına neden oldu. Ardından gelen teknolojik gelişmeler ve otomasyon ile beraber enformasyon çağı önemli etkisini göstermiştir. Otomasyon ve robotik gibi teknolojik gelişmeler, bazı iş kollarında iş kayıplarına yol açarken, yeni iş imkanları da yaratmaktadır. Bu durum, emek piyasasının geleceği ve emekçilerin becerilerinin güncellenmesi konusundaki tartışmaları gündeme getirmektedir (Yüksel, 2014, s.268-269; Ören ve Yüksel, s.53-55).

Emek, eylemsel maddi sosyal işbirliği, sosyal karşılıklı bağımlılık, bölünme ve çatışmanın süregelen ilişkilerini ortaya çıkarır; kültürün ve anlamın üretilmesine ve yeniden üretilmesine hizmet eden dinamik bir ilişki olarak ifade edilmektedir (Kalb, 2022, s.55). Bununla birlikte, emek sadece hayatlarının merkezine konumlandırılanların yanı sıra, insanların ücret için emeklerini ortaya koymalarının beklendiği bir toplumda, çalışma dışına itilmiş veya görünmez kılınmış ve onunla ilişkisinde marjinalleştirilmiş bireyler için de hayatı derecede önemli olduğu belirtilmektedir (Weeks, 2014, s.13).

Toplumsal bağ olarak emek, yalnızca bir norm olduğu için değil, topluluk halinde yaşamının öğrenildiği eylemlerden biri olduğu için de bir bütünleşme biçimi olarak görülmektedir. Aynı zamanda, hiyerarşik ve özel ilişkilerin tam tersi, bürolarda, gişelerde, atölyede, ekip halinde geliştirilen bir arada olma haliyle yumuşak bir sosyallik boyutu da içermektedir. Bununla birlikte, bireyin kendi katkısını aktardığı, topluma aidiyet duygusunun geliştiği, topluma ihtiyacı olduğu için bağlı ve yararlı olduğu toplumsal bağ fikri, karşılıklılık, toplumsal sözleşme ve toplumsal yararlılık fikrine dayanmaktadır (Meda, 2018, s.22-23).

Marksist düşünceye göre izlenmesi gereken hedef, bir araya gelmiş üreticilerin üretimi olduğu belirtilmektedir. Kolektif ihtiyaçlara kolektif yaklaşılması genel yararlılık anlamında erişilmesi gereken hedef olarak görülmektedir. Gerçek emek kavramının temel olarak toplumsal olduğu, çünkü yalnızca insani ihtiyaçların giderilmesi için gerekli olmayan, aynı zamanda bireysel ve kolektif tamamlanmanın gerçekleşmesi için de gerekli olan üretimi sağlayan üreticilerin tümünü istisnasız bütün bireylerin kabul ettiği bir çabayla bir araya getirmektedir. Yani emek, gerçek bir iletişim aracı ve kolektif olarak gerçekleştirilen eser olarak nitelendirilmektedir (Meda, 2018, s.24-25).

Marksist politik ekonominin, ücretli emeği kapitalist üretim tarzının odak noktası olarak benimsediğini ve onun bir bakış açısı olarak kapitalizmin bilinmeyen yönlerini ve mantıksal çerçevesini açık bir şekilde savunabileceğini ileri sürmektedir. Ücretli emek, birçok insan için beslenme, giyinme ve barınma ihtiyaçlarına ulaşım sağlamanın en önemli yolu olmasından dolayı, hala geç kapitalist ekonomik sistemlerin en temel parçası olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca ücretli emeğin, gelir dağılımında sistemin temelini oluşturmasının yanı sıra, toplumsal statü kazandırma ve insanların sağlık hizmetlerine ve emekliliğe erişiminde de önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Birçok insan için, ücretli çalışma aile kavramından sonra genellikle en önemli toplumsallık aracı olduğu belirtilmektedir. Hatta kendi sınıf statülerine denk düşecek şekilde istihdam biçimlerini garanti altına alacak niteliklerle çocuk yetiştirmek meselesi ebeveynliğin birincil kuralı olduğu ifade edilmektedir (Weeks, 2014, s.18-19).

Bu nedenle emek yalnızca ekonomik bir faaliyet olmamakla birlikte, her bireyin çalışmak zorunda olması ve birçoğunun ücret için çalışması veya çalışan biri tarafından desteklenmesi toplumsal olarak ortak bir paydada buluşma ve disipline edici bir araç olarak görülmektedir. Her bireyin ömür boyu genellikle bir işte çalışmak zorunda olmasının ve emekçi haline gelmesinin, toplumsal mülkiyetin üretilmesi için zorunlu olmadığı vurgulanmaktadır. Aslında, bireysel üretimi direkt olarak tüketimle ilişkilendiren eski bir ekonomik anlayışa rağmen, bu toplumsal mülkiyet bireysel değil kolektif olarak üretilmektedir (Weeks, 2014, s.20).

Üretim stratejileri doğal kaynaklar, emek ve sermaye unsurlarını bir araya getirmektedir. Sanayi toplumlarında, üretim stratejileri arasında sermayenin önemi büyüktür; ancak sanayi dışı toplumlarda emeğe ilişkin alınan kararlar genellikle daha önemlidir. Bu kararlar, hane içinde çalışan sayısı ile doğrudan ilişkilidir ve bu nedenle aile fertlerinin doyurulması için gereken çalışma miktarı belirlenmektedir. Emek yoğunluğunu etkileyen faktörler arasında insanların üretkenliği, çalışma ömrü ve iş günü uzunluğu yer almaktadır. Bu kavramlar kültürel olarak belirlenir ve genellikle bireyler ve aileler tarafından kendi koşullarına göre yeniden tanımlanmaktadır (Bates, 2009, s.395).

Çalışma ilişkilerinde emek ve sermaye en önemli iki unsur olarak görülmektedir. Sermayenin ilgilendiği olgu, bir meta olarak emek gücüdür ve bu olgu kapitalist üretim tarzının belirleyici özelliği olarak ifade edilmektedir. Emekçi ise bu metanın sahibidir ve özgür olduğu düşünülen piyasada kapitaliste sattığı belirtilmektedir. Emek gücü kapitalizmin doğuşundan çok daha önce de varlığını göstermektedir ve sermayenin varlığı sona erdikten sonra da üretim ve tüketim için kabul görmeye devam edeceği mümkün görünmektedir. Ancak sermaye, emekçinin geçimini sağlaması için gereken miktarın ötesinde artı-değer yaratmak amacıyla emek gücünü sürekli ve sistemli bir şekilde kullanarak kendi yeniden üretimini sağlamaktadır. Bu süreç, sermayenin kalıcı büyüme umuduyla kendi varlığını sürdürebileceğini keşfetmesine dayanmaktadır. Artı-değer, işte bu parasal karın temelini oluşturmaktadır (Harvey, 2020, s.73-74).

Emek ve sermaye sahibi bu iki tarafın hedefi sadece tüketim değildir; işveren artı-değer arayışında iken, işçi gelir elde etmeyi amaçlamaktadır. Ücretli emeğin normatif beklentisinin, yalnızca ekonomik bir işlevden ziyade toplumsal olarak birleştirici rolüyle ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Emek, bireylerin sadece ekonomik sisteme değil, toplumsal, siyasi ve aile ilişkilerine de uyumlandığı temel bir araçtır. Bireylerin çalışmak zorunda olması, temel toplumsal anlaşma için kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Çünkü emek, liberal düşünceye göre öznelere bağımsız bireyler olarak kabul edilen ve bu nedenle vatandaş olmanın birincil sorumluluğu olarak görülen bir parçasını oluşturmaktadır (Weeks, 2014, s. 20-21).

Bu sistem, sermayenin varlığını sürdürebilmesi için gereken artı-değeri üretmek amacıyla çalıştırılan emekçilere "adil" bir ücret ödenmesiyle yapılan yanlışın üstünün kapatılmış olduğu belirtilmektedir. Bu yürürlükteki ücret, emekçilerin bir meta olarak sermayeye sundukları emek gücü için ödenen bir bedeldir ve bu bedelin adaleti, emekçilerin kendi emek güçlerine bireysel mülkiyet hakları olduğu ve bu emeği özgürce satabilecekleri fikrinden kaynaklanmaktadır. Bu düşünce, emekçilerin toprağa ve üretim araçlarına erişimlerinin "özgürlüğü" olarak sunulmasının sermaye için son derece elverişli olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle, emekçiler yaşamlarını sürdürebilmek için emek güçlerini satmaktan başka bir seçeneğe sahip olmadıkları ifade edilmektedir. Kapitalistler, emekçinin üretim sürecinde emek gücünün piyasa değerini aşan meta değerleri ürettiğini fark ederler ve böylece, sermayenin yaratılabilmesi ve yeniden üretilbilmesi için emekçilerden aldıklarının ötesinde değer yaratmaları beklenmektedir. Sermaye bu artı-değeri kar olarak almakta ve bu karı sürekli olarak artan parasal güç şeklinde biriktirmektedir (Harvey, 2020, s.74).

Emek eylemi yalnızca ekonomik mal ve hizmetler üretmekle kalmaz, aynı zamanda bireyleri sosyal ve politik özneler olarak da şekillendirir. Basitçe söylemek gerekirse, ücret almanın dinamiği yalnızca finansal kazanç ve servet birikimiyle sonuçlanmaz, aynı zamanda bireyleri disiplinli varlıklar, kolayca yönetilen özneler, toplumun saygın üyeleri ve ailelerine katkıda bulunan sorumlu kişiler haline getirir. Kuşkusuz emek, hem kişisel varoluşta hem de toplumsal algıda oynadığı önemli rol nedeniyle, çeşitli kimliklerin oluşmasında kritik bir alan oluşturmaktadır. Bu özne kılma sürecinin başka bir boyutu emeğin toplumsal cinsiyetle örgütlendiği ve onun toplumsal cinsiyetin dayatıldığı, uygulandığı ve yeniden yaratıldığı bir alan olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. İşyerleri genellikle toplumsal cinsiyete dayalı normlar ve beklentiler doğrultusunda şekillendirilmiştir. Ücretli ve ücretsiz emek de benzer şekilde, hane halkı rollerinin yanı sıra ücretli uğraşların da toplumsal cinsiyete göre ayrılması, toplumsal cinsiyete dayalı emeğin verimliliğiyle şekillendirmeye devam etmektedir. Ancak emeğin toplumsal cinsiyetler açısından sadece bu gelenekselleşmiş eğilimlerin erkek ve kadın emeğini farklılaştırması meselesi değil, aynı zamanda çalışanların işteki rolleri açısından da belirli bir düzeyde cinsiyet ayrımı yapmalarının beklenmesinin sonucu olarak görülmektedir (Weeks, 2014, s.21-22).

Cinsiyete dayalı iş bölümleri ele alınırken, biyolojik faktörlerden ziyade kültürel ve tarihsel etmenleri değerlendirerek belirli toplumlarda kadın ve erkeğin üstlendiği görevleri incelemek daha etkili bir yöntem olmaktadır. Araştırmacılar, erkekler ve kadınların esnek bir yapıyla birlikte çalışmasından katı cinsiyet ayrımlarına kadar uzanan çeşitli iş bölümü kalıplarını ortaya koymaktadırlar (Haviland, Prins, Alrath ve McBride, 2008, s.367). Kadınlar ve erkekler arasında yapılan işler, bu iki toplumsal cinsiyetten birini diğerine göre daha avantajlı hale getiren gerçek dışı bir bölünme ile belirlendiği görülmektedir. Cinsiyete dayalı işbölümü olarak adlandırılan bu bölünme, kadın emeğini erkek emeğine göre değersiz bir hale getirmekte ve kadının aile içinde konumlanmasını sağlayarak, isteğe bağlı olarak ücretli çalışmaya katılımının koşullarının oluşturulmasına veya tamamen engellenmesine zemin hazırlamaktadır (Özateş, 2015, s.17).

Feminizm açısından, ücretli ve ücretsiz kadın emeğinin toplumsal cinsiyet ayrımı noktasında oluşturulan, birinci strateji, ücretsiz ev içi emeğiyle ilgili olarak, daha az olan değeri daha fazla kabul ederek, kadınların ücretli emeğe eşit erişimini güvence altına almak istemeleri şeklinde ifade edilmektedir. Ücretli emeğin kadının sosyal ve kültürel olarak dayatılan ev içinden çıkmasını sağlayan en önemli unsur olarak görülmektedir. İkinci feminist strateji ise, ev işlerinden bakım işine kadar ev içi temelli emeğe yeniden değer biçilmesi çabalarına odaklanmaktadır. Her iki stratejideki sorunun temelinde, emeğin görünür kılınması söylemlerine meydan okumada başarılı olamadığı yönündeki görüşler yatmaktadır. Tam tersine, her bir yaklaşım için kadının ücretli veya ücretsiz emeğinin değeri hakkındaki iddiasına destek sağlamak adına geleneksel çalışma etiğinin dili ve fikirlerinden yararlanma eğilimi görülmektedir (Weeks, 2014, s.26-27).

Kadın emeği alanındaki feminist çalışmaların refah devleti, kamu ve sosyal politika alanlarına sunduğu katkılar, işgücü piyasasının cinsiyete dayalı derinleşmesinin, işgücü piyasasına girebilme noktasında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının, ücretlerde kadınlara yönelik negatif ayrımcılığın ve sonuç olarak da toplam mülkiyetin ve yoksulluğun paylaşılmasında kadınlar için dezavantaj oluşturacak tüm ayrımcılıkların herkes tarafından görünür kılınması olarak ifade edilmektedir (Atasü-Topçuoğlu, 2016, s.47-48).

Kadınlar, hem hane içindeki hem de dışındaki emekleriyle kalkınmaya önemli katkılar sağlamaktadır. 1970'lerin sonlarına doğru, patriyarkanın ortaya çıkması sürecinde, kadınların hane içi bakım hizmetleri ve ev işlerinden sorumlu tutulmasının, kadın üzerinde erkek hakimiyetinin oluşturulması rolü üzerine birçok tartışma ortaya atılmıştır. Bu tartışmalar, hane içi çalışmanın daha yaygın olduğu gelişmekte olan ülkelerde, özellikle kalkınma ve kadın konularına odaklanan araştırmacılar için önemini ve güncelliğini her zaman korumuştur. Kadınlar, gelir getirici işlerde çalışsalar bile hane içi işler sona

ermemekte, para kazansalar da kazanmasalar da, kadınlar evde yemek hazırlama, temizlik, çocuk, hasta ve yaşlı bakımı, kırsal alanlarda bahçe ve tarım işleri, odun toplama ve su getirme gibi işlerin büyük bir kısmını üstlenmektedir (Toksöz, 2018,s.86).

Gelişmekte olan ülkelerde tarımın ticari bir yapıya dönüşmesi, geleneksel ihraç ürünlerinden ziyade emek yoğun meyve, sebze ve çiçek gibi ürünlerin üretilmesini beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu değişim, tarım işletmelerinde kadın emeğine olan talebi önemli bir oranda arttırmıştır. Ancak, toplumsal cinsiyet ideolojisi nedeniyle kadın işgücü ikincil görülmekte ve kadınların tam zamanlı çalışma isteği ya da ihtiyacı olmadığı düşünülmektedir. Modern tarım işletmelerindeki işler, geçici, düzensiz ve düşük ücretli olup, güvencesiz ve örgütlenme haklarının olmadığı bir emek rejimi yaratmaktadır. Bunun yanında, ücretli işte çalışan kadınlar, ev içi yeniden üretim faaliyetlerindeki sorumlulukları nedeniyle çalışma sürelerinin uzamasıyla karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla, kadın emeği hem hane içinde hem de ücretli işte çalışmasıyla sermaye tarafından önemli ölçüde sömürülmektedir (Ciğerci-Ulukan ve Ulukan, 2022, s.728).

Ev kadınları sürekli olarak herhangi bir karşılığı olmadan emeğini ortaya koyarken, ücretli istihdamda yer alan kadınlar ise zamanlarını iş ve ev arasında bölüşmek zorunda kalmaktadır. Bu mesele, kadınlar için "ikinci vardiya" veya "ikili iş yükü" olarak adlandırılmaktadır. Kadınların ev işleri ve bakım emeği ile uyumlu işlerde çalışma eğilimi göstermeleri, ev ve iş arasındaki dengeyi sağlama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Ancak ücretli emeğin meta üretimine harcanan zamanının azaltılması, ev içindeki karşılıksız emeğe harcanan zamanın azalması yerine artmasına neden olmaktadır. Bunun sebebi ise ücretli çalışma zamanının kısıtlanmasının, cinsiyetçi işbölümünde değişikliğe neden olmamasına ve erkeklerin ev işleri ve bakım sorumlulukları konusunda sorumluluk hissetmemelerine yol açmaktadır. Veriler de bu düşüncüyü desteklemekte olup, çalışan erkeklerin büyük bir kısmı zamanlarını ücretli işlere ayırırken, çalışan kadınlar zamanlarını ücretli ve karşılıksız işler arasında bölüştürmek durumunda kalmaktadırlar (Urhan, 2022, s.123).

Aktif istihdam politikalarının etkileri ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, önemli olan istihdamın istenilen düzeyde artmasının belirli göstergelere nasıl etki ettiğidir. Bu göstergeler arasında istihdamın hangi alanlarda arttığı, çalışanların iş biçimi, ücret seviyeleri, kayıt durumları ve işin devamlılığı yer almaktadır. Bu noktadan hareketle, Türkiye’de kadın istihdamı zaman içerisinde artmış olsa da, kadınların istihdam durumu kayda değer bir şekilde kayıt dışı olarak görülmektedir. Kadınların istihdamdan çekilme veya kısmi zamanlı çalışma tercihleri, kadın emeğinin mevcut durumu açısından önemli bir konu olarak ele alınmaktadır. Kadınların tamamen istihdamdan çekilmesi, uzun süreli ara vermesi veya kısmi zamanlı çalışmayı seçmesindeki en büyük etken, ülke refah seviyelerine bağlı olarak değişmekle birlikte, genellikle bakım sorumluluğu olarak vurgulanmaktadır (Durmaz, 2018, ss. 71-72).

Kadınların istihdam seçimlerini hangi yönde yaptıkları da önemli göstergelerden biri olarak görülmektedir. Eşinin ücretinin yetersiz kaldığı durumlarda istihdamda giren kadınlar için, istihdam kararlarında çoğunlukla eşin gelirinin belirleyici olduğu ifade edilmektedir. Bu durumda kadınların tercih ettiği işler, çoğunlukla süresiz işlerden oluşmaktadır. Türkiye açısından incelendiğinde bu durum, yıllar içinde azalma eğilimi gösterse de günümüzde hala kadınların büyük bir kısmının düzensiz işyerlerinde yani tarla, bahçe, pazaryeri, sabit olmayan iş ve evlerde istihdam edildikleri anlaşılmaktadır. Bu işyerlerinin ortak özelliği ise düşük ücretli ve kayıtdışı yaygın olduğu işler olarak karşımıza çıkmaktadır (Durmaz, 2018, s. 73-74).

İşgücü piyasasındaki erkek egemen ilişki ağının Türkiye’de kadın emeğini nasıl kontrol altına aldığını gösteren bazı ilişkilerin geniş anlamda inkar edilemez gücünü ve etkisini hem aile içinde hem de aile dışında hala sürdürdüğü görülmektedir. Kadının ücretsiz emek olarak görülmesindeki ev-hane içi ataerkil ilişkilerin yanı sıra, ücretli emek olarak işgücü piyasasına katılımı noktasında işyerindeki erkek egemen ilişki ağı ve devlet belirleyici rol üstlenmektedir. Bu kontroller zaman zaman değişiklik gösterse de, kadının marjinalliğinin yaratılması açısından; kadının resmi eğitim seviyesinin düşük tutulması ve kendisine beceri gerektiren kurslar ve çıraklık eğitimi gibi tamamlayıcı özel eğitimlerin sağlanmaması, belirli iş ve mesleklere kadınların kabul edilmemesi, belirli iş ve mesleklerde kadın oranının ötel eğitimlerle sabitlenmesi, işe alımlarda ve işyerlerinde cinsiyete göre ayrımcı uygulamalar, ücretlerdeki eşitsizlikler, evlilik ve çocuk sahibi olma durumlarında işten çıkarmalar, ekonomik kriz ve küçülme durumlarında evli kadınların erkek çalışanlardan daha önce işten çıkarılmaları, kadınların koruyucu yasalardan dolayı bazı meslekleri yapmaları konusunda önlerinin kesilmesi ve sendikaların kadın ve erkek üyeleri arasında ayrımlar oluşturulması, yönetim kadrolarında kadınların çok az temsil edilmesi gibi mekanizmalar oluşturulmaktadır (Ecevit, 2020, s.112-113).

İstihdamın eğitim düzeyi ile yakın ilişkisi olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça istihdam edilme olasılığının arttığı görülürken, artan eğitimle birlikte elde edilen ücret miktarı istihdamın kalitesi açısından bir gösterge olmaktadır. Erkekler, eğitim seviyesi düşük olsa bile geliri yüksek olan mesleklere ulaşma olanağı bulabilirken, kadınların yüksek eğitim seviyesinde olmasının dışında yüksek ücret elde edebilmelerinin neredeyse imkansız olduğu söylenebilmektedir. Türkiye’de cinsiyetler arası ücret farklarının bu denli fazla olmasının bir diğer nedeni de kadınların kısmi zamanlı işlerde yasaların da teşvik etmesiyle, erkeklere oranla daha çok istihdam edilmeleridir (Durmaz, 2018, s.78).

İstihdamda cinsiyet eşitsizliğinin temel nedenlerinden biri, kadınlara yüklenen bakım sorumluluğu ve bakımın sosyalleşmemesi olarak ifade edilmektedir. Kadınların ücretli çalışma ile ücretsiz bakım faaliyetlerine ayırdığı sürenin dağılımı, artan bakım yüküyle doğrudan ilişkilidir. Bakım ve istihdam ilişkisinde, literatürde daha çok çocuk bakımının kadın istihdamına etkisi üzerinde durulmuş, engelli, hasta ve yaşlı bakımının kadın istihdamına etkisi ise daha az incelenmiştir. Bu bağlamda, çocuk bakımının yanı sıra engelli, hasta ve yaşlı bakımının da istihdamda cinsiyet eşitsizliği sonuçları açısından ele alınması oldukça önemli görülmektedir (Memiş ve İzdeş, 2018, s.101).

Ayrıca, toplumsal cinsiyetle yakın ilişkili olan bakım emeğinin, geleneksel olarak kadınlardan beklenen bir hizmet olması büyük ölçüde kadın emeğinin işgücü piyasasında görünür olmasını engellemektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalar da genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kadın emeğinin, işgücü piyasasına dahil olamamasının veya işgücü piyasasına girip çalışmaya başladıktan sonra işi bırakmasının en önemli nedeninin üstlerine düşen bakım sorumluluğu olduğunu göstermektedir. Söz konusu bakım sorumluluğunun bir kısmını bebek ve çocuk bakımı, bir kısmını zaman içinde ebeveynlerin yaşlanması ile ihtiyaç haline gelen yaşlı bakımı, bir kısmını da aniden gelen bir engellilik hali veya engelli çocuk doğumu sonucunda evde uzun vadeli sürecek engelli bakımı oluşturmaktadır. Kadınların emekleri, zamanları ve bedenleri çoğu zaman bakım işleri, ev işleri ve ücretli işler arasında kaldığı görülmektedir (Atasü-Topçuoğlu, 2017, s.170-171).

Kadınların ücretsiz bakım emeği, sosyal korumanın dayandığı temeli oluşturmaya devam etmekte ve devlet yardımlarındaki yetersizlikler en çok kadınları etkilemektedir. Kadınların ücretli işlere artan katılımına rağmen, işgücü piyasaları ücretler, işle ilgili sosyal yardımlar ve sosyal güvenlik alanlarında toplumsal cinsiyete dayalı bölünmeleri ve eşitsizlikleri yeniden üretmeye devam etmektedir. Ayrıca, sosyal kurumların hiçbir şekilde homojen olmadığı belirtilmekte olup, ülkeler ve bölgeler arasındaki ekonomik, kurumsal ve kültürel farklılıklar, hem karşılaşılan risklerin hem de kadınlar için mevcut sosyal koruma biçimlerinin doğasını şekillendirdiği vurgulanmaktadır (Hassim and Razavi, 2006, s.2).

Daly’e göre, sosyal politikanın bireysel eylemliliği ve kendi kendine yeterliliği teşvik edip değer vermesi ve çocuk bakımının bir kısmını aileden kaydırması nedeniyle bireyselleşmeye doğru güçlü bir hareketin yaşandığı söz konusu olsa da aileciliğin devam ettiğine dair kanıtlar da bulunmaktadır. Bu nedenle, bireyselleştirilmiş bir işçi modeline kesin bir geçişten ziyade, çift gelirli, cinsiyete göre uzmanlaşmış bir aile düzenlemesi teşvik edilmektedir. Bu noktadan hareketle, modern sosyal politika reformunun toplumsal cinsiyet ve aile vurgularını analiz etmek amacıyla bireyselleşmenin aileleşmeye daha uygun bir karşıt argüman olduğunu belirtmektedir. Toplumsal cinsiyet ve aile modellerinde değişimin kavramsallaştırılmasını, insanların birey veya aile üyesi olarak ele alınması, bakım yeri ve bakımın ücretli veya ücretsiz olarak ele alınması, ailenin kurum/ilişkiler bütünü olarak ele alınması ve toplumsal cinsiyet eşit(siz)liğinin sorunsallaştırılması şeklinde dört boyutuyla ele almaktadır (Daly, 2011, s.1-8).

Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede, iş-aile yaşamını uyumlaştırma politikaları ile kadın istihdamının artırılması hedeflenmektedir. Kadın rollerinde büyük değişimler yaşandıkça, çocuk, engelli ve yaşlı bakımı talebi de kaçınılmaz olarak artmaktadır. Bu iki farklı değişkeni bir araya getirme yolu olarak görülen iş-aile yaşamını uyumlaştırma politikaları, çalışma süreleri ve izinlerine ilişkin yasal mekanizmalar ile bakım hizmetlerine ilişkin kurumsal mekanizmalar olarak iki grupta toplanmaktadır (Dedeoğlu, 2015, s.97).

İş ve aile yaşam dengesini sağlamak için geliştirilen politikalar, aile ve çalışma hayatı arasındaki dengeyi koruma hedefinde olması ve bu politikalarla, iş organizasyonu, çalışma süreleri, işyeri uygulamaları ve kültüründeki değişikliklerle, iş ve aile yaşamı arasındaki çatışmayı çözmeye çalıştığı ileri sürülmektedir. Kadınların işgücüne katılımının artmasıyla birlikte, çift kariyerli eşlerin sayısındaki artış da, bu politikalara olan ilgiyi daha da yükseltmiştir. "İş-yaşam dengesi", "iş-yaşam bütünleşmesi", "çalışan/aile dostu politikalar" ya da "esneklik" gibi kavramlarla ifade edilen bu uygulamalar, çalışanların aile ve iş sorumluluklarını dengeleme, işlerinde kontrol sahibi olma, iş ve özel hayatlarında birçok anlamda uyumu sağlamayı hedeflemektedir (Kablay ve Elma, 2018, s.79-80).

İş-aile yaşamını uyumlaştırma politikaları, benimsenen refah rejimi doğrultusunda bakım emeğini meta-dışlaştırma (de-commodification) ve/veya aile-dışlaştırma (de-familialization) uygulamaları şeklinde karşılıklı bulunmaktadır. Bakım emeğinin aile-dışlaştırılması, neoliberal politikalar etkisi altında devletten çok piyasanın etkin kılınması sorununu beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, bakımın yalnızca metalaştırılarak aile dışına çıkarılması, her zaman kadının bakım sorumluluğundan kurtulması anlamına gelmemektedir (Özateş, 2015, s.37-38).

Kadın emeği meselesi, toplumsal yeniden üretim ile ele alındığında, genellikle yaşamın üretimiyle ilgili; ileriye dönük emeğin üretimi, annelik, aile ve yakın ilişkileri sürdürmek amacıyla cinsel ve duygusal tüm hizmetlerin yerine getirilmesi noktasında biyolojik yeniden üretim; özellikle bakım hizmetlerini kapsayan mal ve hizmetlerin evde ücretsiz üretimi; geçim, eğitim ve öğretimi içerecek şekilde işgücünün yeniden üretimi ; gündelik yaşamın sürdürülebilmesi ve egemen sosyal ilişkileri bir noktada birleştiren kültür ve ideolojinin yeniden üretimi gibi tün etkinlikleri bir arada bulunduran bir kavram olarak ifade edilmektedir (Ünlütürk-Ulutaş, 2021, s.120).

Toplumsal Cinsiyet Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Sosyal Politika Uygulamaları: Samsun İli Örneği

Eşitlikçi cinsiyet rollerini geliştirerek değiştirmeyi ve iş-aile yaşamını uyumlaştırmayı hedefleyen politikaları yönlendiren temel amaç, kadınların ev içi rolleriyle işgücü piyasası faaliyetlerini bütünleştirmek, erkeklerin de ebeveyn ve diğer bakım izinleri yoluyla çocuk, hasta, engelli veya yaşlı bakımındaki rollerini arttırmaktır. Kısmi zamanlı, esnek çalışma, aile yaşamına uyumlu ve alternatif çalışma biçimlerini bir araya getirerek açıklanan politikalara doğum, ebeveyn ve diğer bakım ihtiyaçları için verilen izinler de eklenmektedir. Türkiye’de İş Kanunu ile, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesine ilişkin önemli adımlar atılmış, esnek çalışma biçimleri Kanun’la kabul ve koruma altına alınmıştır. Ancak, kadın emeği açısından ele alındığında, Türkiye’de kadınların kısmi zamanlı çalışmasının çok düşük olduğu görülmekte ve İş Kanunundaki değişiklikler de bu olumsuz durumu değiştirememiş gibi görünmektedir. Bu durumun, formel istihdam alanında kısmi zamanlı işler yaratılmadığının bir göstergesi olarak ifade edilebilmektedir. Kadınların büyük bir bölümünün halihazırda enformel işlerde bulunduğu düşünülürse, kadın emeğinin Türkiye’de kayıtlı esnek çalışma şeklinde olmadığı, daha çok enformel çalışma şeklinde ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Dedeoğlu, 2009, s.52).

Toplumsal Cinsiyet Kavramı üzerinden kadın emeği ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, kadın emeğinin işgücü piyasasındaki olumsuz konumu dikkat çekmektedir. Bunun yanında, toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadınlar, özellikle eğitimde fırsat eşitliği meselesi olmak üzere, sosyal ve kültürel anlamda da dezavantajlı grupların başında gelmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmanın bu bölümünde, toplumsal cinsiyet üzerine yapılan çalışmalar ve sosyal politika uygulamaları mikro düzeyde ele alınarak Samsun ili örneği açısından önemi üzerinde durulacaktır. Öncelikle ikinci bölümde, Samsun ilinin demografik, eğitim ve istihdam göstergeleri çerçevesinde toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden değerlendirilmesi yapılacaktır.

3.SAMSUN İLİ DEMOGRAFİK YAPISI VE TOPLUMSAL CİNSİYET GÖSTERGELERİ

Samsun ili demografik yapısı ve bu genel durum içerisindeki kadın nüfusun konumunu incelediğimizde, öncelikle nüfusun genel görünümü ele alınmış olup, daha sonra yaş ve cinsiyete göre nüfus dağılımı, yıllık nüfus artış hızı, yaşanan göç olgusu ve yaşlı nüfusun genel nüfus içerisindeki görünümü ele alınmıştır.

Karadeniz Bölgesi’nin en büyük ve en gelişmiş ili olan Samsun, 9.579 km²’lik yüzölçümüne ve toplam 1.377.546 nüfusa sahiptir. 4 merkez ilçesi olmak üzere toplam 17 ilçesi bulunmaktadır (TÜİK, 2024; TC Samsun Valiliği, www.samsun.gov.tr).

3.1.Nüfusun Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Samsun ili genel nüfusu cinsiyetlere göre dağılımı incelendiğinde, kadın nüfusunun 695.981, erkek nüfusunun ise 681.565 olduğu görülmektedir. Bu durum, cinsiyetler arası nüfus farkının çok fazla olmadığını, kadın nüfusunun erkek nüfusundan daha fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Samsun İli ve Türkiye Geneli Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı, 2023

	Toplam	Kadın	Erkek
Samsun	1.377.546	695.981	681.565
Türkiye	85.372.377	42.638.306	42.734.071

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Demografik Göstergeler,2024.

Tablo 1’deki göstergelere göre, Türkiye nüfusunun oransal dağılımı incelendiğinde kadın nüfusunun % 49.9 ve erkek nüfusunun % 50.1 olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye genelinde erkek nüfusunun kadın nüfusundan oransal olarak daha fazla olduğunu göstermektedir. Nüfusun oransal dağılımı Samsun ili için ele alındığında, Türkiye genelinin aksine % 50.6 ile kadın nüfusu, % 49.4 erkek nüfusundan daha fazladır. Ancak, Samsun ili ve Türkiye açısından cinsiyetler arası dağılımda büyük bir uçurum olmayıp, oransal denge söz konusudur.

Tablo 2’de verilen TÜİK verilerine göre; 1.377.546 nüfuslu Samsun’un 193.252’si gençlerden oluştuğu görülmektedir. 15-24 yaş aralığındaki bu genç nüfusun, 98.695’i erkek, 94.557’si ise kadınlardan meydana gelmektedir. Türkiye nüfusunun %15,1’ini genç nüfus oluştururken, Samsun’daki genç nüfus oranı % 14 olarak tespit edilmiş olup, Türkiye oranının altında kalmıştır (TÜİK, Nüfus ve demografik göstergeler, www.tuik.gov.tr).

Tablo 2. Samsun İli Yaş ve Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı, 2023

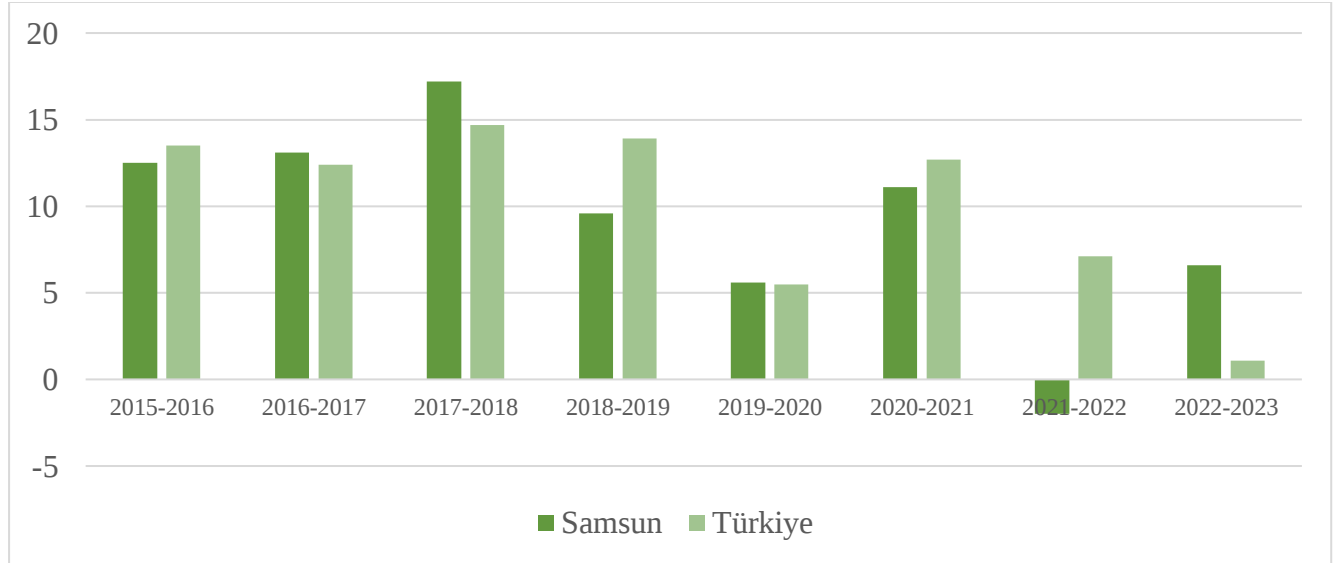
Yaş/Cinsiyet	Toplam	Erkek	Kadın
0-14	256.277	131.402	124.875
15-24	193.252	98.695	94.557
25-34	185.656	92.743	92.913
35-44	200.278	99.271	101.007
45-54	189.265	93.454	95.811
55-64	172.422	84.830	87.592
65-74	115.580	55.359	60.221
75-84	50.871	21.282	29.589
85-90+	13.945	4.529	9.416
Toplam	1.377.546	681.565	695.981

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Demografik Göstergeler, 2024.

3.2. Nüfus Artış Hızı

Samsun ili yıllara göre nüfus artış hızı Grafik 1’de incelendiğinde, 2012-2013 yıllarındaki değişim % 8.0 iken, 2020-2021 yılları arasında % 11.1 seviyesine yükselirken ve 2021-2022 yılları arasında da % -2.0 düzeyine gerilemiştir. Bu çok hızlı düşüşün en büyük etkisi alınan ve verilen göç çerçevesinde hareket eden nüfusun değişimidir. 2022-2023 yılları arası ise % 6.6 olarak tekrar yükseliş eğilimine geçmiştir. Genel olarak oransal dalgalanmaların meydana gelmesinin sebepleri çok fazla değişkene bağlanabilmektedir (TÜİK, Nüfus ve Demografik Göstergeler, 2024).

Grafik 1. Samsun İli ve Türkiye Geneline Yıllara Göre Nüfus Artış Hızı (%) (2015-2023)

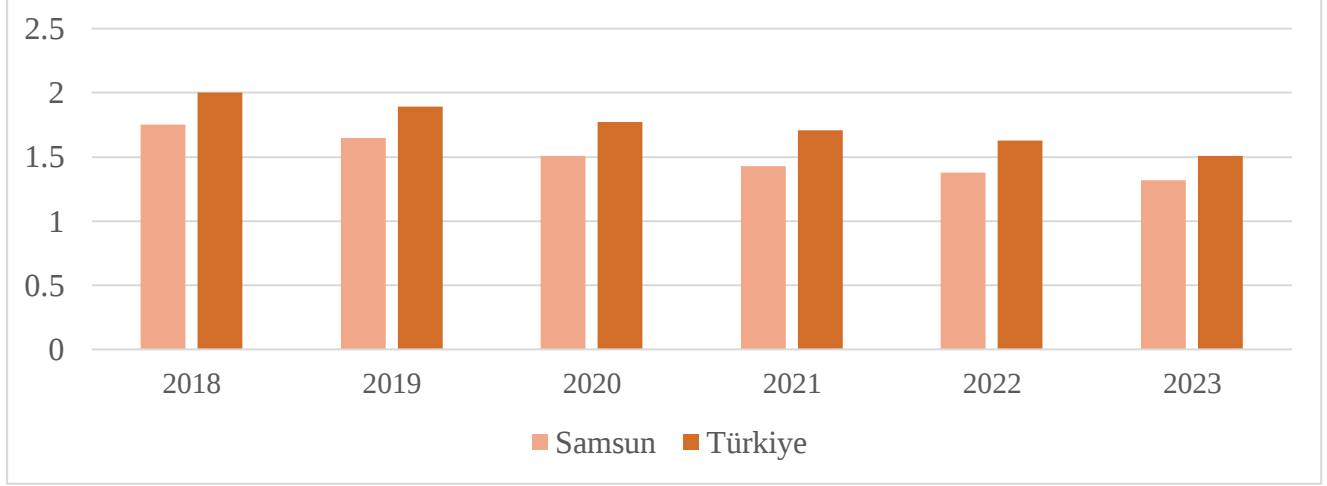

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Demografik Göstergeler, 2024.

Toplumsal Cinsiyet Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Sosyal Politika Uygulamaları: Samsun İli Örneği

Grafik 1’de görüldüğü gibi, Türkiye genelinde nüfus artış hızı dengeli bir eğilim göstermekle birlikte, 2019-2020 yılları arasında ani bir düşüş yaşanmıştır. Bunun nedeninin Dünya genelinde yaşanan covid-19 pandemisi olduğu ifade edilebilmektedir. Bu etki aynı doğrultuda Samsun ilinde de düşüşe neden olmaktadır. Ancak, Samsun ilinde genel bir artış azalışla birlikte dalgalanmalar söz konusuysa, nüfus artış hızı 2021-2022 yılları arasında % -2.0 oranına gerilemiştir. Bu ani düşüşte Samsun ilinden ayrılan göçmen nüfusun fazlalığı dikkat çekmektedir.

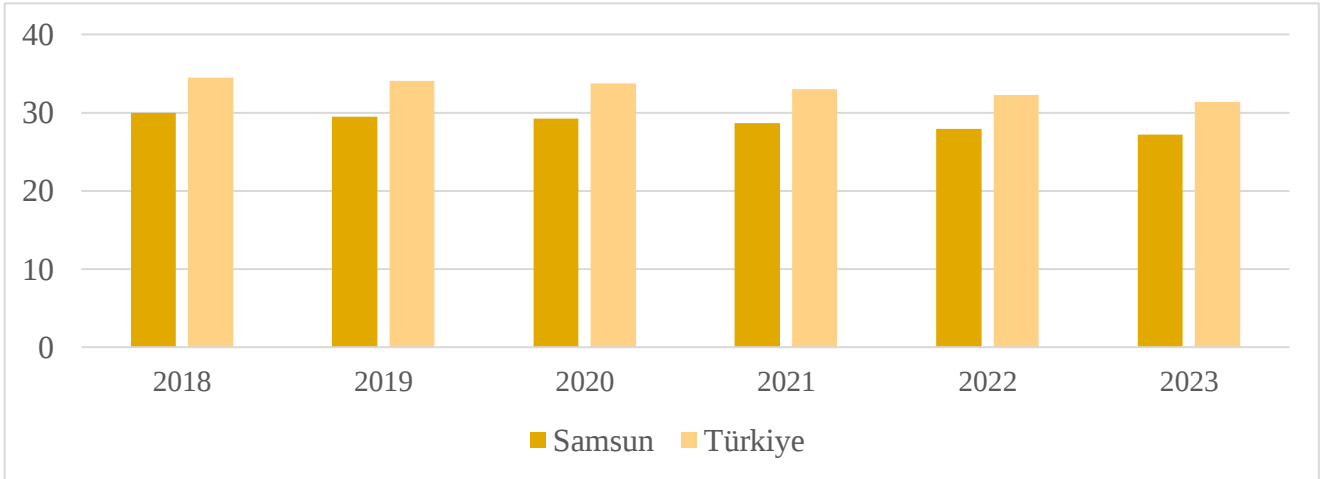
Grafik 2. Samsun İli ve Türkiye Geneline Yıllara Göre Doğurganlık Oranları (Çocuk-Kadın) (%) (2018-2023)

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Demografik Göstergeler, 2024.

Grafik 2 incelendiğinde, Türkiye genelinde 2018-2022 yılları arasında doğurganlık oranlarının hızla düştüğü görülmektedir. Yaşlanan nüfus oranları da aynı doğrultuda yükselmektedir ve yıllar içerisinde daha da yükseleceği tahmin edilmektedir. Aynı paralelde, Samsun ili yıllar içindeki doğurganlık oranları incelendiğinde, 2018 yılında % 1.75 iken, 2023 yılında %1.32 oranına gerilediği görülmektedir.

Grafik 3. Samsun İli ve Türkiye’de Yıllara Göre Çocuk Bağımlılık Oranları % (2018-2023)

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Demografik Göstergeler, 2024.

Grafik 3 ele alındığında, Samsun ili ve Türkiye’de 2018-2023 yılları arasında çocuk bağımlılık oranlarında düşüş yaşandığı görülmektedir. Türkiye’de bu oran 2018 yılında % 34.5 iken 2023 yılında % 31.4 ‘e gerilemiştir. Samsun’da da aynı şekilde düşme eğilimi görülürken, 2018 yılında %30 iken 2023 yılında % 27.2 olduğu görülmektedir.

3.3.Göç Durumu

Samsun ili iç göç alınan ve verilen nüfus dağılımı incelendiğinde, 2018 yılında alınan göç 53.228 iken, verilen göç 48.543 olarak görülmektedir. Yıllar içinde yaşanan dalgalanmalarla birlikte 2022 yılında, alınan göç 48.681 ve verilen göç 43.757 kişiden oluşmaktadır ve göç hızının düşme eğilimi gösterdiği görülmektedir (TÜİK, Göç İstatistikleri, 2024).

Tablo3. Cinsiyete Göre Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Giden Göç (2022)

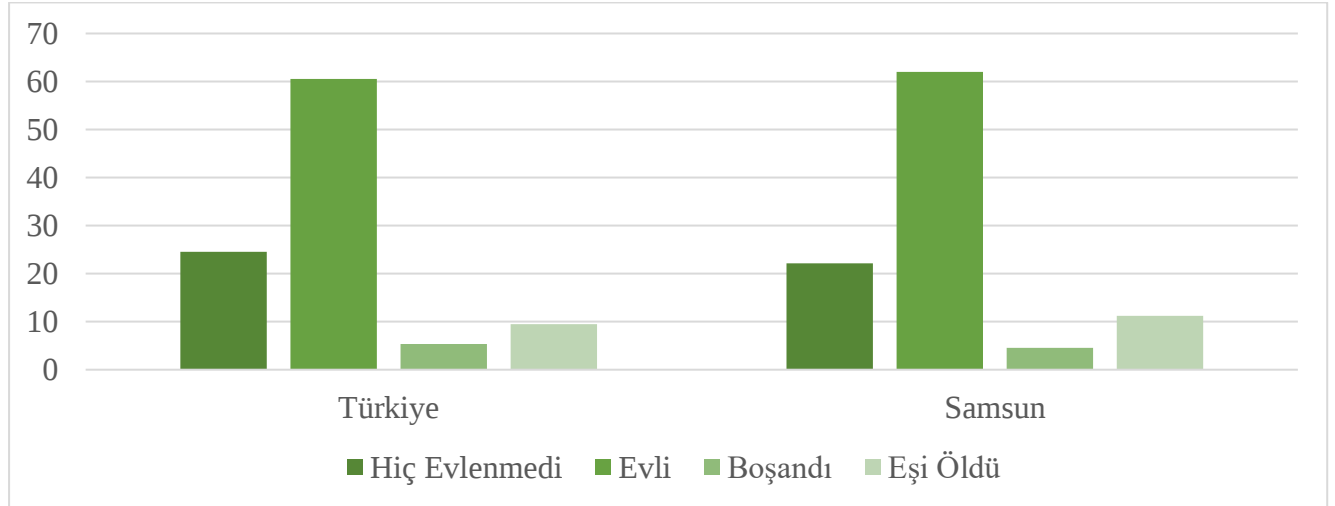
Türkiye'ye Gelen Göç	SAMSUN	TÜRKİYE
TOPLAM	5.035	494.052
ERKEK	2.703	261.201
KADIN	2.332	232.851
Türkiye'den Giden Göç	SAMSUN	TÜRKİYE
TOPLAM	15.813	466.914
ERKEK	8.380	260.245
KADIN	7.433	206.669
NET GÖÇ	-10.778	27.138

Kaynak: TÜİK, Göç İstatistikleri, 2024.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye genelinde uluslararası gelen ve giden göç farkı net göç sayısı olarak 27.138 göçmen olarak görülürken, Samsun ilinde uluslararası gelen ve giden göç farkı net göç sayısı olarak -10.778 olarak görülmektedir. Bu durum, Samsun ilinde 2021-2022 yılları arasında yabancı göçmen olgusunun hızla düşme eğilimi meydana getirdiğini göstermektedir.

3.4. Medeni Durum

Medeni duruma göre Samsun ilinde yaşayan kadınların durumunu Grafik 4'te ele alınmıştır. Medeni durum açısından Samsun'daki kadınların büyük çoğunluğu evli olarak görülmektedir. TÜİK verilerine göre; 2023 yılında Türkiye kadın nüfusunun medeni durumuna göre incelendiğinde %24.6'sını Hiç Evlenmeyenler, %60.5'ini Evliler, %5.4'ünü Boşananlar, %9.5'inin Eşinin Öldüğü görülmektedir. Samsun ili kadın nüfusunun medeni durumu incelendiğinde ise, %22.2'sinin Hiç Evlenmeyenler, %62'sinin Evliler, %4.6'sının Boşananlar, %11.2'sinin Eşinin Öldüğü şeklinde dağılım gösterdiği görülmektedir.

Grafik 4. Samsun İli Kadın Nüfusun Medeni Durumu (2023)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2024.

3.5. Yaşlı Nüfus

Türkiye toplam nüfusunun 8.722.806'sı 65 ve üzeri yaş grubundaki yaşlı nüfusu oluşturmaktadır. Toplam yaşlı nüfusun ise, 3.880.356'sı erkek yaşlı nüfustan ve 4.842.450'si kadın yaşlı nüfustan oluşmaktadır. Bu durum, Samsun ili 65 ve üzeri yaş grubundaki yaşlı nüfusunda toplam 180.396 kişiden oluştuğu görülmektedir. Toplam yaşlı nüfusun ise, 81.170'si erkek yaşlı nüfustan ve 99.226'sı kadın yaşlı nüfustan oluşmaktadır (Tablo 4). Genel olarak ele alındığında yaşlanan nüfusun cinsiyetler açısından daha çok kadın nüfusunda yoğunlaştığını göstermektedir.

Tablo 4. Samsun İli ve Türkiye Geneline Cinsiyete Göre Yaşlı Nüfus (2023)

	Toplam	Erkek	Kadın
Samsun	180.396	81.170	99.226
Türkiye	8.722.806	3.880.356	4.842.450

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2024.

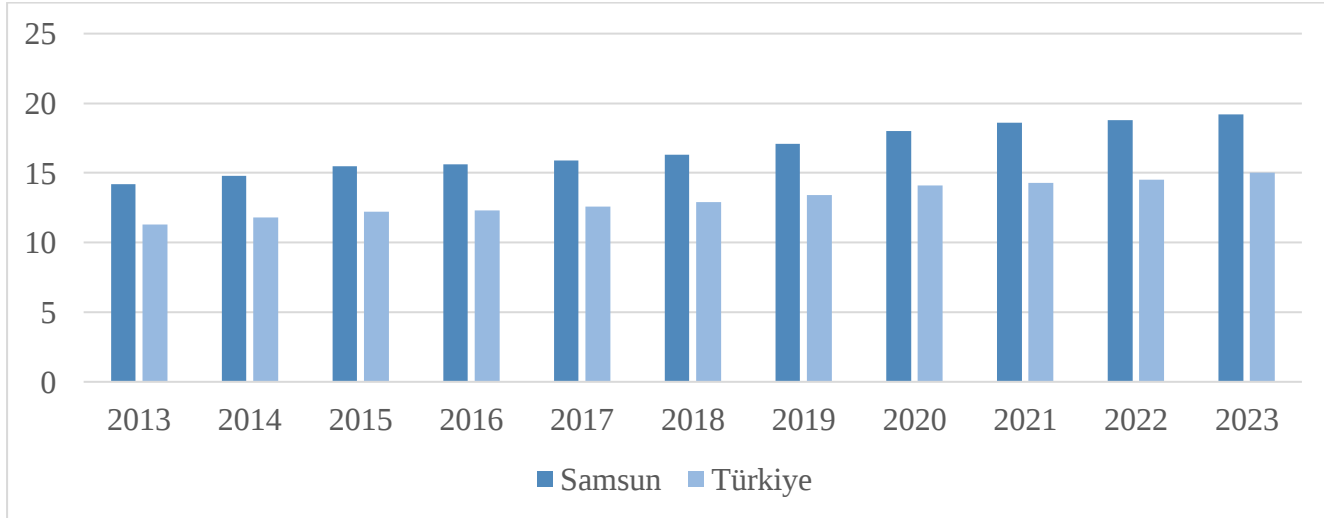
Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oransal dağılımı ise Tablo 5'te, Türkiye'de % 10.2 iken bu oran Samsun ilinde % 13 olarak görülmektedir. Erkek yaşlı nüfusun Türkiye genelindeki oranı % 9 ve Samsun ilinde % 11.9 iken, kadın yaşlı nüfusun Türkiye genelindeki oranı % 11.3 ve Samsun ilinde % 14.2 olarak görülmektedir. Oransal olarak Samsun, Türkiye'nin üstünde yer almakta olup, genel olarak yaşlanan kadın olgusundan bahsetmek mümkün görünmektedir.

Tablo 5. Samsun İli ve Türkiye Geneline Cinsiyete Göre Yaşlı Nüfusun Oransal Dağılımı % (2023)

	Toplam	Erkek	Kadın
Samsun	13	11.9	14.2
Türkiye	10.2	9	11.3

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2024.

Grafik 5. Samsun İli ve Türkiye Geneline Yaşlı Bağımlılık Oranları % (2013-2023)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2024.

Grafik 5'te verilen, Samsun ili ve Türkiye genelinde yıllara göre yaşlı bağımlılık oranları incelendiğinde, Samsun ilinin Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Yaşlı nüfusun yıllar içinde artmaya devam ettiği sürece yaşlı bağımlılık oranlarının da yükselişine devam edeceği ifade edilebilmektedir.

4.EĞİTİMDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ GÖSTERGELERİ

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği kız ve erkek çocuklarının aynı eğitim olanaklarına, kaynaklara ve desteğe erişimini sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Mevcut cinsiyet eşitliği göstergeleri, okullaşma oranları, mezuniyet oranları, eğitimdeki başarı düzeyleri ve okul sonrası istihdam gibi unsurları değerlendirmektedir. Bu noktadan hareketle, 2023 yılında Türkiye genelinde ve Samsun ilinde bitirilen eğitim düzeyi oranları karşılaştırmalı olarak Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Türkiye Geneli ve Samsun İli Nüfusun Bitirilen Eğitim Düzeyi (+6 Yaş) % (2023)

Yıllar/ Eğitim Durumu	TÜRKİYE		SAMSUN	
	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN
Okuma Yazma Bilmeyen	15.3	84.7	19.0	81.0
O-Y Bilen Bir Okul Bitirmeyen	42.8	57.2	38.9	61.1
İlkokul	42.8	57.2	44.7	55.3
İlköğretim	56.5	43.5	56.6	43.4
Ortaokul ve Dengi Meslek Okulu	54.5	45.5	54.0	46.0
Lise ve Dengi Meslek Okulu	56.4	43.6	54.8	45.2
Yüksekokul ve Fakülte	51.5	48.5	50.6	49.4
Yüksek Lisans *	54.3	45.7	52.5	47.5
Doktora	57.8	42.2	59.8	40.2
Bilinmeyen	44.8	55.2	48.4	51.6

Kaynak: Tüik, Eğitim İstatistikleri, 2024. (*Yüksek Lisans Eğitim Düzeyine 5 veya 6 Yıllık Fakülteler Dahil)

Tablo 6'da, erkek nüfusun kadın nüfusa göre daha fazla okullaştığı ve özellikle okuma yazma bilmeyen kadınların hala çarpıcı bir şekilde erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gözler önüne sermektedir. Aşağıda verilen Şekil 1'de ise, 2014-2023 yılları arası Türkiye geneli illere göre ortalama eğitim süresi değişimi verilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Sosyal Politika Uygulamaları: Samsun İli Örneği

Şekil 1. Türkiye Geneli İllere Göre Ortalama Eğitim Süresi Değişimi (+25 Yaş) (2014-2023)

Kaynak: TÜİK, Eğitim İstatistikleri, 2024.

Şekil 1’de TÜİK eğitim göstergeleri incelendiğinde, 2014-2023 yılları arası Samsun ilinde eğitim süresi değişimi bakımından artış yaşandığı gözlenmektedir. Bu artış eğilimine paralel olarak, il genelinde toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kadınların okullaşma oranının arttığı görülmekte ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması adına çalışmaların, yetersiz de olsa, etkili bir şekilde yapılmasından kaynaklandığı ifade edilebilmektedir.

5. İŞGÜCÜ PİYASASINDA TOPLUMSAL CİNSİYET GÖSTERGELERİ

TÜİK, 2002 yılından itibaren Türkiye’nin Avrupa Birliğine uyum sürecinde, Türkiye işgücü piyasası istatistiklerini illere göre değil, bölgesel kalkınma değerlendirmesi açısından bölgesel düzeyde yayınlamaktadır. 2024 yılından itibaren yıllık istatistiklerin il düzeyinde açıklanabilmesi için TÜİK tarafından çalışmalar sürdürülmektedir (İŞKUR, 2024, s.4). Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, Samsun ili özelinde işgücü piyasası verilerine ulaşılamamış olup, bölgesel düzeyde TR-83 bölgesi (Samsun-Tokat-Çorum-Amasya) verilerinden yararlanılmıştır. Bölgesel düzeyde işgücü piyasası göstergeleri büyük ölçüde Samsun ili göstergelerine paralel olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kadın emeğin konumuna ışık tutacaktır. Bu bağlamda ilk olarak, Tablo 7’de 2023 yılında 15+ yaştaki nüfusun Türkiye genelinde ve TR-83 bölgesinde cinsiyete göre temel işgücü göstergeleri verilmiştir.

Tablo 7. Türkiye ve TR-83 Bölgesinde Cinsiyete Göre Temel İşgücü Göstergeleri (15+ Yaş) (2023) (Bin)

	TÜRKİYE			TR-83 BÖLGESİ		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
15+ Yaş Nüfus	65.425	32.383	33.042	2.262	1.107	1.154
İşgücü	34.896	23.052	11.844	1.207	765	442
İstihdam	31.632	21.286	10.346	1.103	714	390
İşsiz	3.264	1.766	1.498	103	51	52
İşgücüne Dahil Olmayanlar	30.528	9.330	21.198	1.055	342	713

Kaynak: TÜİK, İşgücü Göstergeleri, 2024.

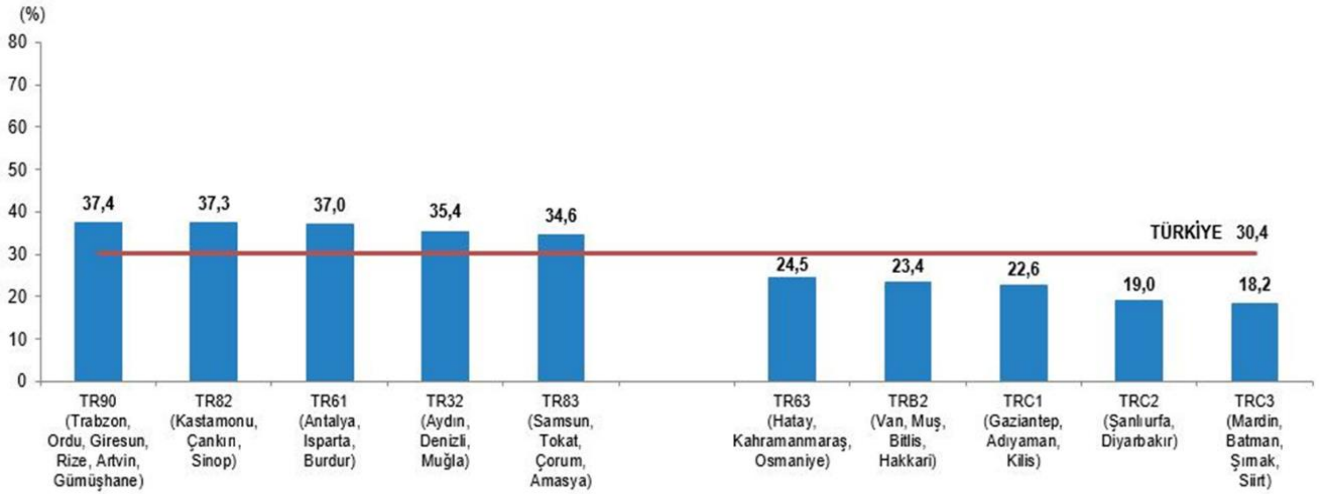
Tablo 8. Türkiye ve TR-83 Bölgesinde Cinsiyete Göre Temel İşgücü Göstergeleri Oransal Dağılımı (2023) (15+ Yaş) (%)

	TÜRKİYE			TR-83 BÖLGESİ		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İşgücüne Katılım O.	53.3	71.2	35.8	53.4	69.1	38.3
İstihdam O.	48.3	65.7	31.3	48.8	64.5	33.7
İşsizlik O.	9.4	7.7	12.6	8.6	6.7	11.8

Kaynak: TÜİK, İşgücü Göstergeleri, 2024.

Tablo 8’de, 2023 yılı Türkiye genelinde ve TR-83 bölgesindeki cinsiyete göre temel işgücü göstergeleri incelendiğinde, erkek nüfusun işgücüne katılım ve istihdam oranı kadın nüfusa göre oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bunun yanında, TR-83 bölgesindeki işsizlik oranı ise kadınlarda % 11.8 ile daha yüksektir. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında kadın emeğinin işgücü piyasasındaki olumsuz konumunu göstermektedir.

Samsun ili açısından da bu olumsuz durum paralel seyretmekte olup, İŞKUR İşgücü Piyasası Araştırması Samsun İli 2023 Sonuç Raporunda, İşgücü Piyasası Araştırması kapsamında Samsun ilinde 1.249 işyeri için veri derlenmiştir. Bu işyerleri 20 ve daha fazla çalışan olan işyerleri olup il genelinde toplam 17 sektör araştırma kapsamında yer almaktadır. Samsun ilinde 20 ve daha fazla istihdamlı işyerleri için toplam çalışan sayısı 100.042 kişi olarak tespit edilmiştir. Cinsiyet bazında ise 69.391 çalışan erkeklerden, 30.651 çalışan ise kadınlardan oluşmaktadır (İŞKUR, 2024, s.24).

Grafik 6. Kadın İstihdam Oranının En Yüksek ve En Düşük Olduğu 5 bölge, İBBS 2.Düzye, (2022)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2024.

Grafik 6’da bütün bölge düzeylerinde kadın istihdam oranının en yüksek ve en düşük olduğu 5 bölgeye bakıldığında, TR-83 bölgesi, 2022 yılında %34.6 ile en yüksek ilk 5 bölge arasında görülmektedir.

Tablo 9. Türkiye ve TR-83 Bölgesinde Cinsiyete ve Sektörlere Göre İstihdam (2023) (Bin)

	TÜRKİYE			TR-83 BÖLGESİ		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	31.632	21.286	10.346	1.103	714	390
Tarım	4.695	2.757	1.938	369	209	160

Toplumsal Cinsiyet Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Sosyal Politika Uygulamaları: Samsun İli Örneği

Sanayi	8.708	6.846	1.861	206	163	43
Hizmet	18.230	11.683	6.547	528	342	187

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2024.

Tablo 10. Türkiye ve TR-83 Bölgesinde Cinsiyete ve Sektörlere Göre İstihdam (2023) (%)

	TÜRKİYE			TR-83 BÖLGESİ		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Tarım	14.8	13.0	18.7	33.4	29.3	41.1
Sanayi	27.6	32.2	18.0	18.7	22.8	11.0
Hizmet	57.6	54.8	63.3	47.9	47.9	47.9

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2024.

Türkiye ve TR-83 bölgesinde cinsiyete ve sektörlere göre istihdam yapısı Tablo 9 ve 10'da değerlendirildiğinde, kadın emeğin yoğun bir şekilde tarım sektöründe olduğu ve bunun yanında ev içi ücretsiz işler, hane içi bakım sorumluluğu, kayıt dışı ekonomi içindeki çalışma biçimleriyle görmezden gelinmesi, kadının işgücü piyasasındaki konumunu toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından en büyük sorunlardan birini oluşturmaktadır.

Tablo 11. Türkiye ve TR-83 Bölgesinde Tarım ve Tarım Dışı Sektörlerdeki İşteki Duruma Göre İstihdam (2023) (Bin)

	TÜRKİYE			TR-83 BÖLGESİ		
	Toplam	Tarım	Tarım Dışı	Toplam	Tarım	Tarım Dışı
Toplam	31.632	4.695	26.938	1.103	369	734
Ücretli, Maaşlı ve Yevmiyeli	22.532	634	21.899	592	14	578
İşveren ve Kendi Hesabında	6.586	2.110	4.476	297	164	133
Ücretsiz Aile İşçisi	2.514	1.951	563	215	192	23

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2024.

Tablo 11'de Türkiye'de ve TR-83 bölgesinde tarım ve tarım dışı sektörlerdeki işteki duruma göre istihdam verileri incelendiğinde, çalışma çağındaki nüfusun büyük çoğunluğu ücretli, maaşlı ve yevmiyeli bir işte çalıştığı görülmektedir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan nüfus bu dağılımda daha az gibi görünse de, tarım ve tarım dışı sektörlerde bu çalışma biçiminde çalışanların önemli bir şekilde kadın emeği üzerinde şekillenmesi dikkat çekmektedir.

Özellikle, kırsal alanlarda kadınların yaptıkları işlerin ekonomik değeri çoğu zaman belirsizdir. Erkekler genellikle daha fazla gelir getiren faaliyetler yaparken, kadınların mevsimlik, yarı zamanlı ve ücretsiz işler yapması kadın emeğinin değersiz ve görünmez olmasına yol açacaktır. Bazı tarımsal işlerin ev işi olarak kabul edilmesi, kadınların "ücretsiz aile işçisi" olarak tanımlanmasına ve emeklerinin düşük değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu durum, aile işletmeleri tarafından yapılan tarım faaliyetleri bakımından kadının konumunun zayıf kalmasına yol açmaktadır (Baş ve Çiğerci-Ulukan, 2020, s.112-113).

Tablo 12. Türkiye’de Cinsiyete ve İşteki Duruma Göre İstihdam (2023) (Bin)

TÜRKİYE						
	ERKEK			KADIN		
	Toplam	Tarım	Tarım Dışı	Toplam	Tarım	Tarım Dışı
Toplam	21.286	2.757	18.530	10.346	1.938	8.408
Ücretli, Maaşlı ve Yevmiyeli	15.045	413	14.632	7.488	221	7.267
İşveren ve Kendi Hesabında	5.440	1.852	3.588	1.146	258	888
Ücretsiz Aile İşçisi	802	492	310	1.712	1.459	253

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2024.

Tablo 13. TR-83 Bölgesinde Cinsiyete ve İşteki Duruma Göre İstihdam (2023) (Bin)

TR-83 BÖLGESİ						
	ERKEK			KADIN		
	Toplam	Tarım	Tarım Dışı	Toplam	Tarım	Tarım Dışı
Toplam	714	209	505	390	160	229
Ücretli, Maaşlı ve Yevmiyeli	393	7	385	199	6	193
İşveren ve Kendi Hesabında	260	152	108	37	12	25
Ücretsiz Aile İşçisi	61	49	12	154	143	11

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2024.

Tablo 12’de Türkiye genelinde ve Tablo 13’te TR-83 bölgesinde sektörler arası cinsiyete ve işteki duruma göre istihdam dağılımı incelendiğinde, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların toplamında, kadın çalışanlar erkek çalışanların iki katından fazla olduğu gerçeği dikkat çekmektedir. Bu durum tarım ve tarım dışı sektörler ayrımı açısından ele alındığında ise, özellikle kadınların tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak ücretli, maaşlı ve yevmiyeli ya da işveren ve kendi hesabına çalışma biçimlerine göre farkın oldukça fazla olması kadın emeğinin olumsuz durumunu ortaya koymaktadır.

Ücretsiz aile işçisi kadınlar, özellikle kırsal bölgelerde ve tarımsal faaliyetlerde önemli bir rol oynamaktadır. Genellikle aile işletmelerinde, tarla veya bahçelerde çalışan bu kadınlar, aile ekonomisine katkıda bulunarak, gıda güvenliği, tarımsal üretkenliğin devamlılığı ve sürdürülebilir kalkınma gibi birçok açıdan etkin bir rol oynamaktadır. Ancak, bu katkılar çoğunlukla kayıt dışı olarak kalmakta ve yeterince değer görmemektedir. Bu kadınlar, hem üretim süreçlerinde aktif

Toplumsal Cinsiyet Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Sosyal Politika Uygulamaları: Samsun İli Örneği

rol olarak hem de ev işleri ve çocuk bakımı gibi toplumsal rollerini yerine getirerek çift yönlü bir sorumluluk üstlenmektedir. Bu da toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadınların eşitsiz bir konumda olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 14. Türkiye ve TR-83 Bölgesinde Cinsiyete Göre İşteki Duruma Göre İstihdam (2023) (Bin)

	TÜRKİYE			TR-83 BÖLGESİ		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İşgücüne Dahil Olmayanlar	30.528	9.330	21.198	1.055	342	713
İş Bulma Ümidi Olmayanlar	1.804	835	969	40	18	22
İşbaşı Yapabilecek Olup İş Aramayanlar	1.422	424	997	36	11	25
İş Arayıp İşbaşı Yapamayacak Olanlar	123	55	68	3	1	2
Ev İşleriyle Meşgul	9.093	0	9.093	333	0	333
Eğitim/ Öğretim	4.437	1.972	2.465	114	49	65
Emekli	5.123	3.801	1.322	216	173	43
Çalışamaz Halde	5.380	1.676	3.704	239	69	170
Diğer	3.148	567	2.580	75	22	53

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2024.

TÜİK verilerine göre 2023 yılında, Türkiye ve TR-83 bölgesinde cinsiyete göre ve işteki durumuna göre istihdam biçimleri Tablo 14’te verilmiştir. Buna göre, işgücüne dahil olmayanlar, iş bulma ümidi olmayanlar, işbaşı yapabilecek olup iş aramayanlar, iş arayıp işbaşı yapamayacak olanlar açısından kadın nüfus erkek nüfusa göre oldukça dezavantajlı görünmektedir. Ayrıca, ev işleriyle meşgul olan kadın nüfus toplumsal cinsiyet rollerine atfedilen durumlardan dolayı tamamen kadınların sorumluluğuna bırakıldığı görülmektedir. Bunun yanında, işteki durumu itibarıyla emekli olan erkek sayısı kadın sayısına göre oldukça yüksek olarak görülmektedir. Bu durum, kadın emeğin işgücü piyasasında görünmez kılınarak kendine yer bulamadığı ya da kayıt dışı işlerde aktif olarak faaliyet göstermek zorunda kaldığı ifade edilebilmektedir.

Genel olarak bakıldığında emek piyasasında kadınların dezavantajlı durumuna neden olan etkenler, istihdamın genellikle küçük işletmeler tarafından sağlanması, istihdamın büyük çoğunluğunun tarım sektöründe olması, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların ağırlıklı olması, kayıt dışı istihdam oranlarının yüksek olması ile sosyal güvenlik imkanlarından yararlanılamaması, sosyal güvenlik dahilinde esnek ve yarı zamanlı çalışma imkanlarının gelişmemiş olması, işverenlerde toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin düşük olması olarak özetlenebilmektedir.

6. SAMSUN İLİ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR VE SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI

Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri’nden yola çıkarak , 2006 yılında toplumsal cinsiyet eşitliği ilkelerinin yerel yönetimlerin planlama ve programlama süreçlerine katılması ve bu sürece paralel olarak yerel yönetimler ile kadın örgütlerinin güçlendirmesi ve aralarındaki işbirliği fırsatlarının artırılması amacıyla Kadın Dostu Kentler Programı’nın ilk aşaması olan “Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı” başlatılmıştır. Projenin amacı; Kadın STK’ları, taban örgütleri, ulusal ve yerel düzeydeki devlet kurumları ile yapılacak yerel çalışmalar neticesinde, yerel yönetim planlama süreçlerine cinsiyet eşitliğinin dahil edilmesiyle, kadın dostu kentlerin

oluşabileceği bir alanın açılması yönünde önemli adımların atılması olarak ifade edilmektedir. Planlama süreçlerine cinsiyet eşitliği faaliyetlerinin eklenmesi için yerel yönetimlerin (valilik ve belediyeler) kapasitelerinin artırılması; toplumsal cinsiyet eşitliği alanında faaliyet gösteren kadın STK'larının kapasitesinin geliştirilmesi; yerel kadın STK'ları, taban örgütleri ve yerel yönetimler arasındaki ikili işbirliklerinin güçlendirilmesi olarak ifade edilmektedir. (Karadoğan-Kınık ve Şavlı, 2015, s.7).

Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı'ndan beklenen sonuçlar ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- Mahalli idarelerin ve başta İçişleri Bakanlığı olmak üzere ilgili Bakanlıkların ve Bakanlıkların taşra teşkilatlarının, toplumsal cinsiyete duyarlı yerel hizmet sunumu ve politika geliştirme konularında güçlendirilmesi;
- Proje illerinde toplumsal cinsiyete duyarlı stratejik plan ve bütçe hazırlama yaklaşımının geliştirilmesi;
- İlk aşamadaki altı proje ilinde elde edilen sonuçların, hak tabanlı mahalle yönetim sistemi aracılığıyla mahalle düzeyine yayılması;
- Proje illerinde yaygın olarak yapılan farkındalık çalışmaları sonucunda toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılığın artması;
- Proje illerinde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının toplumsal cinsiyet ve savunuculuk konularında kapasitelerinin artması;
- Proje illerindeki mahalli idareler ve kadın STK'larının, kadınların yaşam kalitelerinin iyileştirilmesi için katılımcı mekanizmalar geliştirmeleri;
- Proje illerinin kadın dostu kentler haline getirilmesi için toplumsal cinsiyete duyarlı şehir planlama yaklaşımının geliştirilmesi;
- Mevcut yasal çerçevelerin değerlendirilerek, Program kapsamında geliştirilen kadın erkek eşitliği mekanizmalarının işleyişinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla yasal düzenleme önerilerinin hazırlanması ve merkezi otoritelere gönderilmesi (Karadoğan-Kınık ve Şavlı, 2015, s.7).

Kadın Dostu Kentler Ortak Programı'nın ikinci aşaması, birinci fazın bıraktığı yerden devam ederek toplumsal cinsiyet eşitliğini yerel yönetimlere entegre etmek amacıyla İçişleri Bakanlığı, yerel yönetimler ve yerel kadın STK'ları için çeşitli kolaylaştırıcı araçlar sunmak amacıyla 2011 yılında başlatılmıştır. Programa katılmak isteyen iller, kapasiteleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak sıralanmış ve bu değerlendirmeye göre yeni iller belirlenmiştir. Bu süreç sonunda, Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun illeri Ortak Program'a dahil edilmiştir ve bu yedi il arasında Samsun özellikle önemli bir tuttuğu ifade edilmektedir (Karadoğan-Kınık ve Şavlı, 2015, s.7).

Yerel Eşitlik Eylem Planı kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yapılması gereken faaliyetler altı ana başlık altında incelenmiştir: Kadın ve Eğitim Hizmetleri, Kadın ve Sağlık Hizmetleri, Kadının Ekonomik Hayata Katılımı, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele, Kadınların Karar Alma Mekanizmalarına Katılımı , Kadın ve Kentsel Hizmetler olarak sıralanabilmektedir (Samsun Yerel Eşitlik Eylem Planı, 2013-2015).

Birinci müdahale alanı, "Kadın ve Eğitim Hizmetleri" olarak ele alınmaktadır. Kadınların yaygın eğitim fırsatlarından artan oranda yararlanması stratejik önceliği olarak belirtilmektedir. Bu konudaki hedefler, okuma yazma bilmeyen kadın nüfusunu azaltmak, kadınların teknolojik, sosyal, kültürel gelişmelere yönelik uyumlarını artırmak, yaygın eğitim alanında kurumların hizmet kalitesini iyileştirmek ve kurumlar arası işbirliğinin artırmak olarak sıralanmaktadır. Bir diğer stratejik öncelik, kız çocuklarının örgün eğitim imkanlarından eşit biçimde faydalanması. Bu konudaki hedefler, orta öğretime devam etmeyen kız çocuğu sayısını azaltmak, kız öğrenci yurtlarının sayısı/kapasitesi ve güvenliğini arttırmak ve dezavantajlı grupların (Romanlar, sığınmacılar, mevsimlik tarım işçilerinin çocukları, engellilerin, göçle gelen aile çocukları vb.) eğitim sistemine kayıt oranını ve sürekliliğini arttırmak şeklinde belirtilmektedir. Bir başka stratejik öncelik, toplumsal cinsiyete dair farkındalıkların artması ve duyarlılığın gelişmesi noktasındaki atılımlar olarak belirtilmektedir. Bu konudaki hedefler, öğretmenler ve eğitimcilerin eğitim sürecindeki rollerine ilişkin toplumsal cinsiyet temelli farkındalıklarını arttırmak, kız çocuklarının eğitimden yararlanması ve yükseköğrenime devamı konusunda farkındalığı arttırmak, ailelerin eğitim hakkı, çocuk işçiliği , erken yasta evliliğin zararları vb. konularda farkındalıklarını arttırmak, dezavantajlı bölgelerde yaşayan kız çocuklarının okumaya yönelik teşvikleri arttırmak şeklinde sıralanmaktadır (Samsun Yerel Eşitlik Eylem Planı, 2013-2015).

İkinci müdahale alanı, "Kadın ve Sağlık Hizmetleri" olarak ele alınmaktadır. Kadınların sağlıkta hizmete erişim konusunda güçlendirilmesi stratejik öncelik olarak belirtilmektedir. Bu konudaki hedefler, kadınların sağlık alanındaki hakları, sağlık hizmetleri (kurum/kuruluşlar) ve bu sağlık hizmetlerine erişimleri konularında farkındalıklarını arttırmak, kadınlara yönelik sağlık hizmeti sunan kurumları yeterli hale getirmek, kadınların sağlık hizmetlerine ulaşımını sağlamak , kadınların ve erkeklerin sağlık sorunlarının çözümü, cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularındaki rolleri ile ilgili farkındalıklarını arttırmak ve sağlık bilincini geliştirmek, ergenlik dönemindeki genç kızların ve erkeklerin, cinsel sağlık ve üreme sağlığı gibi konulara ve hizmetlere ilişkin farkındalıklarını arttırmak olarak sıralanmaktadır (Samsun Yerel Eşitlik Eylem Planı, 2013-2015).

Toplumsal Cinsiyet Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Sosyal Politika Uygulamaları: Samsun İli Örneği

Bir diğer stratejik önceliği, kadınlara yönelik nitelikli sağlık hizmet sunumunun artırılması olarak ifade edilmektedir. Bu konudaki hedefler ise sağlık alanında yeni yasal düzenlemeler ve mevzuat değişikliklerini irdelemek ve önerler hazırlamak, sağlık birimlerinde hizmet kalitesini iyileştirmek, sağlık hizmetlerinin nitelikli hale getirilmesi için cinsiyete duyarlı sağlık verileri toplamak, şiddet mağduru kadınlara verilen hizmetleri iyileştirmek, hizmet sunumundaki bölgeler ve yerleşim birimleri arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak, kadınların sağlık kurumlarına ve ilgili diğer merkezlere ulaşımını kolaylaştırmak şeklinde sıralanmaktadır. Kadın ve sağlık hizmetleri müdahale alanının bir diğer stratejik önceliği, ergenlik dönemindeki genç kızların ve erkeklerin, cinsel sağlık ve üreme sağlığı vb. konulara ve hizmetlere ilişkin farkındalıkları arttırmaktır. Bu konuda gösterilen hedef, üreme ve cinsel haklar konularında uygun tutum, bilgi ve beceri kazanan sağlık sunucularını arttırmak. (Samsun Yerel Eşitlik Eylem Planı, 2013-2015).

Üçüncü müdahale alanı, “Kadının Ekonomik Hayata Katılımı” olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların çalışma yaşamına katılım gücünün artırılması, en önemli stratejik öncelik olarak belirtilmiştir. Bu konu üzerinde gösterilen hedef, Samsun ilinde kadınların çalışma alanında kullanabilecekleri bilgi ve becerilerini geliştirmek, özgüvenlerini arttırmak olarak ifade edilmektedir. Bir diğer stratejik önlem, kadın istihdamının gereği ve önemi ile ilgili farkındalığın artırılması şeklinde ifade edilmektedir. Kadınların istihdama katılımına yönelik toplumsal cinsiyet rolleri temelli dirençleri azaltmak, en önemli hedefidir. Bununla birlikte diğer bir stratejik öncelik planı, kadın istihdamı önündeki engellerin kaldırılması ve istihdam olanaklarının artırılması şeklinde belirlenmektedir. İşgücü piyasasında kadınlara yönelik uygun çalışma şartlarını ve imkanlarını geliştirmek hedefleri arasında gösterilmektedir. Bu müdahale alanındaki son stratejik önlem ise, kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesidir. Kadınların istihdama katılımları ile ilgili yapılan çalışmaların, sunulan hizmetlerin niteliğinde iyileşme sağlamak hedefleri arasında gösterilmektedir (Samsun Yerel Eşitlik Eylem Planı, 2013-2015).

Dördüncü müdahale alanı, “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele” olarak ifade edilmektedir. Şiddetin büyük bir oranda azalması stratejik önceliği ve toplumun hemen hemen tüm kesiminde “toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet ve şiddetle mücadele, erken evlilikler” gibi konularda farkındalık oluşturmak şeklinde hedefi bulunmaktadır. Bir diğer stratejik önceliği, şiddete maruz kalan kadınların/kız çocuklarının rehabilitasyonun sağlanması olarak belirtilmektedir. Hedefi, şiddetle mücadele mekanizmalarını iyileştirmek ve güçlendirmek olarak gösterilmektedir. Kadınların yaşadıkları sorunların tespit edilmesi, iyileştirme çalışmalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi son stratejik önceliğidir ve kadınlara yönelik bilgiler düzenli olarak elde etmek ile iyileştirme çalışmalarını raporlanmak, kamuoyuna paylaşmak şeklinde hedefler gösterilmektedir (Samsun Yerel Eşitlik Eylem Planı, 2013-2015).

Beşinci müdahale alanı, “Kadınların Karar Alma Mekanizmalarına Katılımı” olarak ifade edilmektedir. Kadınların politika oluşturma süreçlerine ve eylemlerine eşit biçimde dâhil edilmesi ve kaynaklara eşit erişimlerinin güçlendirilmesi stratejik önceliğidir. Hedefleri arasında, kadınların karar alma süreçlerine aktif katılımını sağlama konusunda yerel yöneticilerin ve yerel yönetim personelinin farkındalığını arttırmak, kadınların illerindeki yerel yönetimin işleyişi, karar alma mekanizmaları ile ilgili farkındalıklarını ve sürece dahil olma konusunda bilgilerini arttırmak, yerel yönetimlerde kadınların karar alma mekanizmalarına aktif katılımını sağlayacak somut, kapsayıcı, görüş/ bilgi toplama ve analiz sistemleri geliştirmek ve son olarak yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde kapsayıcı yönetim politika ve uygulamaları geliştirmek şeklindedir. Bir başka stratejik önceliği, lider, aday ve seçmen olarak kadınların siyasi karar alma mekanizmalarında eşit temsilin güçlendirilmesi olarak ifade edilmektedir. Hedefleri arasında, kadınların seçme ve seçilme haklarına dair bilgi ve kapasitelerini arttırmak ve il genelinde, özellikle erkek nüfus içerisinde, karar alma süreç ve mekanizmalarına kadın katılımının sonuçlarına ilişkin farkındalığı arttırmak şeklinde sıralanmaktadır (Samsun Yerel Eşitlik Eylem Planı, 2013-2015).

Son olarak altıncı müdahale alanı ise, “Kadın ve Kentsel Hizmetler” olduğu görülmektedir. Cinsiyete duyarlı, katılımcı kent plan ve politikalarının güçlendirilmesi öncelikli stratejik önceliğidir. Bu konudaki hedefleri, kadınların kentsel hizmetlere yönelik ihtiyaçlarını belirlemek, kadınların temel kentsel hizmetlerin planlanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerine katılımlarını arttırmak ve kentsel hizmet sağlayan kamu kurumları ve yerel yönetim personelinin cinsiyete duyarlı kentsel hizmetler ile ilgili farkındalığını arttırmak şeklinde sıralanmaktadır. Bir diğer stratejik önceliği ise, cinsiyete duyarlı kentsel altyapı ve hizmet sunumunun güçlendirilmesi olarak görülmektedir. Bu noktada gösterilen hedefler ise, temel kentsel hizmetleri ve altyapıyı cinsiyete duyarlı biçimde tasarlamak ve kentsel planlama, toplu konut alanı ve kentsel dönüşüm projelerinin yapımında cinsiyete duyarlı bir yaklaşım benimsemek şeklinde sıralanmaktadır (Samsun Yerel Eşitlik Eylem Planı, 2013-2015).

Samsun İli İstihdam Eylem Planı’nda (2018–2023) ise kadın istihdamı konusunda, kadınların işgücüne katılma oranı ve istihdamının artırılması, kadın istihdamının kayıtlı hale getirilmesine yönelik teşvik düzenlemeleri tanıtılarak uygulamanın yaygınlaştırılması, kadın girişimci sayısının artırılması ve kadınlara istihdam oluşturabilecek nitelikli mesleki eğitim kurs sayılarının artırılması şeklinde önemli bir sıralama yapılmaktadır (Kaynak, 2018, s.57).

Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından bir diğer önemli çalışma, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği'nin (CEİD) "Güvenli Kentler İçin Daha Çok İzleme, Daha Çok Eşitlik Projesi" kapsamında "Kentsel Haklar ve Hizmetler Alanında İzleme ve Değerlendirme Kitapçığı" hazırlamıştır. Güvenli Kentler Değerlendirme Kitapçığında Samsun Büyükşehir Belediyesi ve Atakum Belediyesi yer almıştır.

Bu çerçevede, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin kentsel demokrasi alanındaki izleme ve değerlendirme sonuçları, Samsun Büyükşehir Belediyesinin Belediye Meclisinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonunun olduğu , Yerel Eşitlik Eylem Biriminin olmadığı, Yerel Eşitlik Eylem Planının olmadığı, Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartının imzalanmadığı, Belediyenin Kent Konseyinin olmadığı ve Belediyenin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik olarak Kadın Dostu Kentler Projesindeki taahhünameyi imzaladığı destekleyici kaynaklarla ifade edilmektedir (CEİD, Kentsel Haklar ve Hizmetler Alanında İzleme ve Değerlendirme Kitapçığı, 2021, s.37-38).

Kentsel hizmetlere erişim noktasında, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin mevcut eşitsizlikleri önlemeye yönelik kadınlar açısından önlemler aldığı ancak geliştirilmesi gerektiği, şehir sakinlerinden bu konuda talepler toplanarak değerlendirilmeye alındığı, Aile Danışma Merkezinin olduğu, kadın danışma merkeziyle aynı hizmetleri sağladığı, kadın sığınma evinin bakanlığa devredildiği ve iase giderlerinin belediye tarafından karşılandığı, Belediyenin kreş hizmetinin bulunmadığı, Aile danışma merkezinde personele ve halka toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemek için eğitimler verildiği, Belediye personeli, şoför, zabıta, üst düzey yönetici ve Meclis üyelerine kadına yönelik şiddet konusunda eğitimler verildiği ve halen eğitimlerin devam ettiği, bu eğitimi alanların sayısının 1500 kişinin üzerinde olduğu, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapılmadığı, öğrenciler için sosyal destek çalışmalarının olduğu , yoksul mahallelerde su indirim hizmetinin uygulandığı, Belediye personeline yönelik çocuk gündüz bakım hizmetinin olmadığı, semt sakinlerinin bakmakla yükümlü oldukları yaşlı, hasta, engelli yakınları için bir merkez olduğu ve Belediyenin verdiği mesleki kurslarda toplumsal cinsiyet algısını değiştirici eğitimlerin yeni başladığı destekleyici kaynaklarla ifade edilmektedir (CEİD, Kentsel Haklar ve Hizmetler Alanında İzleme ve Değerlendirme Kitapçığı, 2021, s.38).

Güvenlik anlamında yapılan izleme ve değerlendirme sonuçları, şehirdeki kör noktaların ortadan kaldırılması için sürekli çalışmaların gerçekleştirildiği, bu konuda taleplerin toplandığı ve izlemelerin yapıldığı, parklar ve sosyal alanlarda zabıta kulübelerinin olduğu ve sürekli devriyelerin atıldığı , parkların kameralar ile izlendiği, bazı parklarda ise polis takibinin yapıldığı ve kentsel dönüşüm çalışmalarında olası güvenlik açığının önüne geçilmesi adına öncelikli boş alanlarda çalışmaların yürütüldüğü destekleyici kaynaklarla ifade edilmektedir (CEİD, Kentsel Haklar ve Hizmetler Alanında İzleme ve Değerlendirme Kitapçığı, 2021, s.39).

Hareketlilik başlığı altında yapılan izleme ve değerlendirme sonuçları ise, otobüs hizmetinde hava karadıktan sonra kadınların istediği yerde inmesi için duraksız otobüs uygulamasının olmadığı , çocuklu insanların şehir içi ulaşımında kolaylaştırıcı çalışmalar gerçekleştirildiği, her araç için onlara özel ayrılmış bölgelerin mevcut olduğu ve 8 Mart Dünya Kadınlar gününde ulaşımın ücretsiz olmadığı destekleyici kaynaklarla ifade edilmektedir (CEİD, Kentsel Haklar ve Hizmetler Alanında İzleme ve Değerlendirme Kitapçığı, 2021, s.39).

Atakum Belediyesi kentsel demokrasi alanındaki izleme ve değerlendirme sonuçları, Atakum Belediyesi Belediye Meclisinde Kadın Erkek Eşitliği Komisyonunun veya Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonunun olduğu, Yerel Eşitlik Eylem Biriminin olduğu, Yerel Eşitlik Eylem Planının olduğu ve Meclisten geçtiği, Yerel Eşitlik Eylem Planının kamuoyuna sunulduğu , Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı'nın (CEMR) imzalandığı ve Belediyenin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bir politika belgesinin olduğu görüşmelerde destekleyici kaynaklarla ifade edilmektedir (CEİD, Kentsel Haklar ve Hizmetler Alanında İzleme ve Değerlendirme Kitapçığı, 2021, s.13-14).

Kentsel Hizmetlere Erişim başlığı altında, Atakum Belediyesinin mevcut eşitsizlikleri önlemeye yönelik kadınlar açısından önlemler aldığı ancak bütün grupları kapsamadığı, Belediyenin kadın danışma merkezinin olmadığı, Belediyenin kadın sığınma evinin olmadığı, Belediyenin şiddet ihbar hattı olmadığı, Belediyenin mahallelerde kreş hizmetinin olduğu, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemek için eğitimler ve kampanyalar düzenlendiği, Belediye yetkililerinin ve çalışanlarının içinde kadına yönelik şiddet konusunda eğitim alanların olduğu , toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapılmadığı, Belediyenin hizmet binalarında gündüz bakım hizmetinin olmadığı ve Belediyenin verdiği mesleki kurslarda toplumsal cinsiyet algısı eğitimleri verildiği görüşmelerde destekleyici kaynaklarla ifade edilmektedir (CEİD, Kentsel Haklar ve Hizmetler Alanında İzleme ve Değerlendirme Kitapçığı, 2021, s.14).

Güvenlik anlamında ise, şehirdeki kör noktaların elimine edilmesi için yeterli çalışmanın yapılmadığı ile parklar ve diğer sosyal alanlarda standart güvenlik önlemlerin alındığı görüşmelerde destekleyici kaynaklarla ifade edilmektedir (CEİD, Kentsel Haklar ve Hizmetler Alanında İzleme ve Değerlendirme Kitapçığı, 2021, s.14).

Bunun yanında, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD), 2023 yılında "30 Büyükşehir Belediyesinin Eşitlik Karnesi"ni yayınlamıştır. Bu Büyükşehir Belediyeleri arasında Samsun'un durumu incelendiğinde, 11 büyükşehirde Aile Destek Merkezi, 18 büyükşehirde kreş hizmeti, 17 büyükşehirde yaşlı ve engelli bakım hizmeti, 25 büyükşehirde evde bakım hizmeti

bulunduğu ve bunların arasında Samsun Büyük Şehir Belediyesinin de yer aldığı belirtilmektedir. Eşitlik Birimleri incelendiğinde Samsun Büyükşehir Belediyesi'nde Yerel Eşitlik Birimi bulunmamaktadır. Sadece Atakum Belediyesi'nde Yerel Eşitlik Birimi'nin olduğu görülmektedir. Ayrıca, 13 büyükşehirde Kadın Danışma Merkezi, 10 büyükşehirde sığınma evi bulunduğu ancak, Samsun Büyükşehir Belediyesi'nde bulunmadığı görülmektedir (<https://ceidizler.ceid.org.tr/T24-Cinsiyet-Esitligi-izleme-Dernegi-CEiD-30-Buyuksehir-Belediyesinin-Esitlik-Karnesini-cikardi-i416>). Samsun Büyükşehir Belediyesi'nde Kadın Danışma Merkezi olmadığı ve yalnızca Samsun ili genelinde Atakum ilçesinde Özgecan Kadın Danışma Merkezi faaliyet göstermektedir

7.SONUÇ

Emek kavramı üzerinden kadın emeği ele alındığında, tarih boyunca kadın emeğinin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilmekte ve bu durumun kadın emeği değerinin belirlenmesinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Emek dağılımında toplumsal cinsiyet farklılıkları, çoğunlukla kadınların işgücüne katılım oranlarında yansımaktadır ve erkeklerin işgücüne katılım oranlarına kıyasla çok daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum ücret eşitsizliklerini de beraberinde getirmektedir ve kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri gereği genellikle daha az ücretli veya esnek işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bunların yanında, kadınların ekonomik bağımsızlığını ve kariyer gelişimini de sınırlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için işgücü piyasasında cinsiyet önyargılarının kaldırılması, ücret eşitliği uygulamalarının artırılması ve kadınların kariyer gelişimini destekleyen politikaların uygulanması gerekmektedir. İşyerlerinde eşit işe eşit ücret prensibinin ciddi bir şekilde uygulanması, esnek çalışma imkanlarının yaygınlaştırılması, iş-yaşam dengesinin oluşturulması, kadın girişimciliğinin desteklenmesi kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına katkıda bulunacaktır. Kadın emeğinin işgücü piyasasında geri planda kalmasının bir diğer nedeni olan kadının ücretsiz aile işçisi konumunda ev işlerinde ve tarım işlerinde yoğun olarak yer alması ya da büyük ölçüde çocuk, engelli, yaşlı aile üyelerine bakım yükümlülüğünün kadına yüklenmesidir. Bu anlamda, kültürel ve sosyal alanda dönüşümlerin hızlandırılması gerekmektedir. Kadınların hem toplumsal hem de ekonomik hayatta tam anlamıyla eşit şartlar altında yer alabilmesi için erkeklerin de ev içi işler, tarım işleri ve bakım yükümlülükleri gibi sorumlulukları paylaşma konusunda daha aktif rol alması teşvik edilmelidir. Aile hayatında cinsiyet eşitliğine dayalı bir düzenin teşvik edilmesi, kadınların işgücüne katılımının artmasına, daha eşit ve adil bir toplum oluşturulmasına katkılar sağlayacaktır. Ayrıca, bu olumsuzlukların giderilmesi ve kadın emeğinin daha görünür kılınması için, eğitim ve fırsat eşitliği konularına odaklanmak özellikle büyük önem taşımaktadır. Hem bireysel düzeyde hem de kurumsal ve politik düzeyde atılacak adımlar, kadınların işgücü piyasasındaki görünürlüğünü artıracak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada önemli bir rol oynayacaktır.

Kadınların işgücü piyasasındaki başarıları, onlara sunulan fırsatlar ve desteklerle doğrudan ilişkili olduğu söylenebilmektedir. Özellikle ihtiyaç sahibi kadınlar için erişilebilir ve kapsayıcı eğitim programları geliştirmek, onların bilgi ve beceri düzeylerini artırarak, mesleki yeterliliklerini ve özgüvenlerini yükseltmelerine yardımcı olabilecektir. Bu bağlamda, hükümetlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün birlikte çalışarak kadın emeğinin daha görünür kılınması için toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen politikalar ve projeler geliştirmesi, kadın emeğinin değerinin artmasında büyük önem taşımaktadır.

Aynı zamanda, kadın emeğinin daha görünür olması ve işgücü piyasasında daha fazla yer alması, Türkiye'nin geleceği için büyük önem taşımaktadır. Bu durum büyük ölçüde kadın emeğinin örgütlenmesi aracılığıyla kadın kooperatifçiliği modeliyle mümkün olabilmektedir. Bu nedenle, kadın kooperatiflerinin potansiyelini en üst düzeye çıkaracak stratejik planlamalar yapılmalı ve bu planlar kararlılıkla uygulanmalıdır. Aynı zamanda, hükümetler ve yerel yönetimlerin, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının bu süreçte işbirliği içinde çalışması ve bu kooperatiflerin desteklenmesi ve güçlendirilmesi, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal olarak gelişiminde ve sürdürülebilir kalkınmasında çok önemli katkılar sağlayacaktır.

Bu çalışmada, giderek artan toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalan kadın nüfusun Samsun ilindeki durumu incelenmiş, Türkiye içindeki yeri mikro ölçekte ele alınmıştır. Samsun ilinde uygulanan sosyal politikalar ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar, yapılan bazı görüşmelerle ve mevcut durumu analiz etmek için gerekli olan verilere ulaşılmaya çalışılarak incelenmiştir. Çalışma için, Samsun Büyükşehir Belediyesi yetkilileri, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü yetkilileri, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA) yetkilileri ve en önemlisi Samsun ilinde tek Kadın Danışma Merkezi olan Atakum Belediyesine bağlı Özgecan Kadın Danışma Merkezi ile görüşmeler sağlanmıştır. Özgecan Kadın Danışma Merkezi yetkilisi sayın Hicran Karadoğan Kınık çalışma konusunda çok fazla destek sağlamış ve yardımcı olmuştur. Ancak, yapılan görüşmelerde verilere ulaşma konusunda diğer kurumlar çok paylaşımcı olmamış, ayrıntılı analiz noktasında sağlıklı verilere ulaşılamamış ve bu kurumların internet sayfaları, güncel faaliyet raporları ile eylem planları gibi kaynaklar incelenmiştir. Böylelikle Samsun ili mevcut durumu toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmaları ve sosyal politika uygulamaları ele alınmış olup, toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında kadın emeği, ücretsiz aile işçisi olarak hane içi işlerle uğraşan, bakım sorumluluğunu tek başına üstlenmek zorunda kalan ve genellikle tarım işlerinde ücretsiz çalışan, ücretli işlerde de kayıt dışı ekonomi içinde yer alan bir profil çizerek çoğunlukla görünmez kılındığı görülmektedir.

Samsun ilinde kadınların özellikle işgücüne katılımını artırmak için mesleki eğitim programları yaygınlaştırılmalı ve işgücü piyasasında daha fazla istihdam edilmeleri desteklenmelidir. Ayrıca, kadınların kendi yeteneklerine göre kendi işlerini yapmaları ve iş yerlerini açmaları konusunda girişimcilik eğitimleri ve teşvikleri sağlanmalıdır. İşgücü piyasasına dahil olan kadınların da iş yerlerinde eşit fırsatlara sahip olması ve ayrımcılığa maruz kalmaması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bu konuda Samsun ili yerel yönetimlerinin gerekli çalışmaları yapması beklenmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında bir diğer önemli mesele, Samsun ili genelinde eğitim ve farkındalık çalışmalarının artırılmasıdır. Bu konuda, okullarda ve toplum genelinde toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine eğitimler düzenlenmelidir. Şehrin sokak, cadde ve meydanlarındaki reklam panolarına dikkat çekici kamu spotları, afişler veya bildiriler yayınlanarak farkındalığın artırılması sağlanmalıdır. Ayrıca bu farkındalık çalışmalarının, özellikle sosyal medya üzerinden de yapılması Samsun halkının bu konudaki bilinçlenmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Ayrıca, Samsun ilinde kadınların sağlık hizmetlerine ulaşımının kolaylaştırılması için de pozitif ayrımcılık çalışmalarının yapılması gerekmektedir. İl genelinde kadınlara yönelik sosyal hizmetler, özellikle dezavantajlı gruplara yönelik olarak geliştirilmelidir. Bunların yanında, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için yasal düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır. Samsun ili genelinde, şiddet mağduru kadınlara yönelik sığınma evleri ve destek merkezlerinin sayıları artırılarak yaygınlaştırılmalıdır.

Bütün bunlar dikkate alındığında, Samsun ili genelinde yerel yönetimlerin, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yerel eylem planları hazırlaması ve uygulaması büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, kadınların yerel karar alma mekanizmalarına katılımı teşvik edilmelidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda yine yerel yönetimler tarafından düzenli olarak veri toplanmalı ve analiz edilmelidir. Uygulanan politikaların etkinliği düzenli olarak izlenmeli ve değerlendirilmelidir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşları ile kamu kurumları arasındaki işbirliği güçlendirilmelidir. Sivil toplum kuruluşlarının yerel politikalara büyük ölçüde katılımları teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak, özellikle kadın emeği konusunda Samsun ili genelinde farkındalık ve duyarlılığın artması, toplumsal cinsiyet eşitliğine giden yolda önemli bir adım oluşturacaktır. Hem bireysel düzeyde hem de kurumsal ve politik düzeyde atılacak adımlar, kadınların ekonomik hayattaki görünürliğini artıracak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada önemli bir rol oynayacaktır. Bu süreçte yine il genelinde, eğitim güçlendirilmesi, esnek çalışma imkanlarının yaygınlaştırılması ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi gibi stratejik hedeflerin desteklenmesi ve hayata geçirilmesi, daha adil ve eşitlikçi bir Samsun ili oluşumunda kritik öneme sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında, kadın çalışmalarının yürütülmesi noktasında Yerel Eşitlik Birimleri Büyükşehir Belediyesi, ilçe belediyeleri ve valilik kapsamında il geneline yayılması gerekmektedir. Ayrıca, Samsun ili genelinde Kadın Dayanışma Merkezlerinin de sayılarının artması büyük önem taşımaktadır. Bütün bu çalışmalar, Toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal politika uygulamaları açısından gelecek önlemleri oluşturulabilecek oldukça önemli adımları ifade etmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The fact that women face many unequal situations in economic and social life in terms of gender roles constitutes a very deep and multidimensional problem. Gender and women's labour are issues that have had a profound impact on the socio-economic structures of human societies throughout history. Women's roles in production processes have varied greatly across historical periods and geographical regions. Today, the recognition and valorisation of women's labour is at the centre of gender equality efforts. Especially in patriarchal social structures, women's entry into the labour market and making their labour visible in order to achieve their economic freedom are put on the back burner. Women's labour is still largely tied to unpaid family work and care work in the home, which is seen as a factor that prevents women from realising their full potential in the labour market. Domestic work, care services and voluntary activities, which are considered invisible labour, lead to women's economic contribution not being sufficiently recognised. Women's presence in the workplace, on the other hand, faces many problems such as discrimination, psychological violence, harassment, barriers to leadership positions and wage inequality. In recent years, however, efforts to raise awareness on gender equality have led to a wider recognition of the value of women's labour. Various non-governmental organisations, women's movements and policies have been working to increase the visibility of women's labour and promote its economic value in terms of gender equality. The fair and equitable treatment of women's labour both at home and at work is seen as a critical social policy issue.

A deep understanding of the issue of women's labour is critical for achieving an egalitarian and just society. In addition, it is very important to increase awareness on women's labour and to make women more active and visible in the labour market. Gender equality policies in education need to be strengthened in order for women's labour to take place more in a wide range of occupational groups and in different sectors. Another important issue is the expansion of flexible working hours and remote working opportunities in the labour market. Such practices can facilitate women's active participation in the labour market as well as balancing their domestic responsibilities. However, it is crucial that these policies are implemented fairly in all sectors, occupational groups and positions. In addition, supporting women's entrepreneurship can also help to recognise the economic value of women's labour. Incentives for women to start their own businesses, micro-

credits and training programmes can enable women to participate more independently and effectively in economic life. In this way, it is possible for women to have a stronger position in social and economic life.

In this study, firstly, women's labour and women's socio-economic status are discussed in general through the concept of gender, and the demographic structure of Samsun province, where the study is conducted, is evaluated in terms of gender roles. Then, the issue is analysed at the micro level by focusing on studies on gender equality and social policy practices in Samsun province.

8. KAYNAKÇA

ATASÜ-TOPÇUOĞLU, R. (2016). Feminizmin Refah Devleti ve Sosyal Politika Alanına Eleştiri ve Katkıları, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 49, Sayı 4, s. 37-63.

ATASÜ-TOPÇUOĞLU, R. (2017). “Piyasalaşan Bakım: Metalaşma, Toplumsal Cinsiyet Roller ve Refah Devleti Ekseninde Sorgulama” içinde Gülbiye Yenimahalleli Yaşar, Asuman Göksel ve Ömür Birler, *İnsana Karşı Piyasa: Türkiye’de Sağlık ve Sosyal Güvenlik*. Notabene Yayınları, 169-188.

BATES, D.G. (2009). 21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji: İnsanın Doğadaki Yeri (Cultural Anthropology) (1. Baskı). Çeviren: Suavi Aydın. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

BAŞ, L. ve CİĞERCİ-ULUKAN, N. (2020).”Fındık Tarımında Mevsimlik Çalışan Yerli Kadın İşçiler: Fatsa Örneği”, *Fiscaoeconomia*, Sayı.4(1), 111-131.

BM, Kadın Dostu Kentler Ortak Programı. (<http://www.kadindostukentler.com/>). (Erişim Tarihi: 11.07.2024).

BUDD J.W. (2016). Çalışma Düşüncesi (The Thought of Work) (1. Baskı). Çeviren: Fuat Man. Ayrıntı Yayınları.

CEİD, 2021. Kentsel Haklar ve Hizmetler Alanında İzleme ve Değerlendirme Kitapçığı. Güvenli Kentler İçin Daha Çok İzleme, Daha Çok Eşitlik Projesi.

CEİD, 2024. “8 Mart’a doğru 30 büyükşehir belediyesinin 'eşitlik karnesi’”. (<https://ceidizler.ceid.org.tr/T24-Cinsiyet-Esitligi-izleme-Dernegi-CEiD-30-Buyuksehir-Belediyesinin-Esitlik-Karnesini-cikardi-i416>). (Erişim Tarihi: 10.07.2024).

CİĞERCİ-ULUKAN, N. ve ULUKAN, U. (2022). Doğu Karadeniz Tarımında Kadın: Hanehalkı Anketlerinin Söyle(me)dikleri. *Fiscaoeconomia*, Sayı 6(2), 726-742.

DALY, M. (2011). What Adult Worker Model? A Critical Look at Recent Social Policy Reform in Europe from a Gender and Family perspective, *Social Politics* 18(1): 1-23.

DEDEOĞLU, S. (2009). Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı, *Çalışma ve Toplum*, Cilt 9, Sayı 2, 41-54.

DEDEOĞLU, S. ve ŞAHANKAYA, A. (2015). “Türkiye’de İş ve Aile Yaşamını Uyumlaştırma Politikaları” içinde derleyenler: Saniye DEDEOĞLU ve Adem Yavuz ELVEREN, 2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet (1. Baskı). İmge Kitabevi Yayınları. s.93-121.

DEĞİRMENCİ, S. (2023). Örgütlenme Modeli Olarak Kadın Kooperatifleri: Patriyarkal Kapitalizmde Başarı Kriterlerinin Eleştirisi. *Fe Dergi*, 210-230.

DEĞİRMENCİ, S. (2020). “Alternatif Ekonomiler Tartışmasına Bir Katkı: Dayanışma Ekonomileri” içinde derleyenler: Özlem S. IŞIL ve Selma DEĞİRMENCİ, Yaşamı Örgütleyen Deneyimler: Kadınlar Dayanışma Ekonomilerini ve Kooperatifleri Tartışıyor (1. Baskı). Notabene Yayınları. s.61-87.

DURMAZ, N. (2018). “Tamamlanmamış Devrimin Türkiye Yansımaları” içinde derleyen: Çağla Ünlütürk Ulutaş, *Feminist Sosyal Politika* (1.Baskı). Notabene Yayınları. 67-98.

ECEVİT, F.Y. (2020). “Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri” içinde hazırlayan Şirin Tekeli, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar (7.Baskı). İletişim Yayınları.105-114.

GÖKÇE, A. (2021). “Çalışma Hayatında Kadın Emeği” içinde Hüseyin Sevgi, 21. Yüzyılda Endüstri İlişkileri: Çalışma Yaşamının Dönüşümü, Aktörleri ve Geleceği (1. Baskı). Notabene Yayınları, 375-407.

- HASSIM, S. and RAVAZI, S. (2006). "Gender and Social Policy in a Global Context: Uncovering the Gendered Structure of the 'Social'" in S. Hassim and S. Razavi (eds.) Gender and Social Policy in a Global Context, NY: Palgrave Macmillan.
- HARVEY, D. (2020). On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu (2. Baskı). Çeviren: Esin Soğancılar. Sel Yayınları.
- HAVILAND, W.A.; PRINS, H.L.; Walrath, D. and McBride, B. (2008). Kültürel Antropoloji (Cultural Anthropology: The Human Challenge) (1. Baskı). Çeviren: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu. Kaknüs Yayınları.
- İŞKUR, (2024). İşgücü Piyasası Araştırması Samsun İli 2023 Yılı Sonuç Raporu.
- KABLAY, S ve ELMA, Y. (2018). İş-Aile Yaşamı Dengesini Sağlamaya Yönelik Türkiye Uygulamaları. Politik Ekonomik Kuram Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, 77-94.
- KARADOĞAN-KINIK, H. ve ŞAYLI, Z.T. (2015). Samsun Yerel Eşitlik Eylem Planı: (2021-2018) Ara Değerlendirme Raporu (1. Baskı). OKA.
- KALB, D. (2022). "Between The Labor Theory Of Value And The Value Theory Of Labor: A Program Note" in KASMIR, S. and GILL, L. The Routledge Handbook of the Anthropology of Labor (First Published). Routledge.
- KAYNAK, S. (2018). Samsun İli İstihdam Eylem Planı (2018-2023). OKA.
- MEDA, D. (2018). Emek: Kaybolma Yolunda Bir Değer mi?, (3. Baskı). Çeviren Işık Ergüden, İletişim Yayınları.
- MEMİŞ, E. ve İZDEŞ, Ö. (2018). "Türkiye'de Yaşlı Bakımı ve Kadın İstihdamı" içinde der. Çağla Ünlütürk Ulutaş, Feminist Sosyal Politika (1. Baskı). Notabene Yayınları. s.99-138.
- ÖREN, K. ve YÜKSEL, H. (2012). Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı. HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 34-59.
- ÖZATEŞ, Ö.S. (2015). Malumun İlanı, Kadın Emeğinin Saklı Yüzü: Ev İçi Bakım Emeği (1. Baskı). Notabene Yayınları.
- TC Samsun Valiliği, (2024). (www.samsun.gov.tr) (Erişim Tarihi:08.07.2024).
- TOKGÖZ, G. (2018). Kalkınmada Kadın Emeği (2. Baskı). Varlık Yayınları.
- TÜİK, (2024). Nüfus ve Demografi Göstergeleri (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>). (Erişim Tarihi:09.07.2024).
- TÜİK, (2024). İşgücü İstatistikleri (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521>). (Erişim Tarihi: 09.07.2024).
- TÜİK, (2024). İstatistiklerle Kadın (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675>). (Erişim Tarihi: 09.07.2024).
- TÜİK, (2024). İç Göç İstatistikleri (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2023-53676>). (Erişim Tarihi: 09.07.2024).
- TÜİK, (2024). İstatistiklerle Yaşlılar (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2023-53710>). (Erişim Tarihi: 09.07.2024).
- TÜİK, (2024). Uluslararası Göç İstatistikleri (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2023-53544>). (Erişim Tarihi: 09.07.2024).
- URHAN, B. (2022). "Kadın emeği ve Toplumsal Cinsiyet" içinde derleyen Feryal Saygılıgil, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları (3.Baskı). Dipnot Yayınları.
- ÜNLÜTÜRK-ULUTAŞ, Ç. (2021). İşyerine Dönüşen Evler: Toplumsal Yeniden Üretim Bağlamında Evden Çalışma, Praksis, Cilt 57, Sayı 3, 117-130.
- WEEKS, K. (2014). Çalışma Sorunu: Feminizm, Marksizm, Çalışma Karşıtı Politika ve Çalışma Sonrası Tahayüller (The Problem With Work Feminism, Marxism, Antiwork Politics and Postwork Imaginaries) (1. Baskı).Çeviren: Tamer Tosun. Ayrintı Yayınları.
- YÜKSEL, H. (2014).Emek Kavramının Ortaya Çıkışında Rol Oynayan Tarihi Dönüm Noktalarının Süreç Merkezli Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Sayı 2, 257-273.